

toekomst voor erfgoed ommen

erfgoednota gemeente Ommen

Voorwoord

Deze nota gaat over een erfenis die we persoonlijk en samen hebben ontvangen. Een erfenis van generaties die voor ons hebben geleefd en gewerkt in het gebied waar wij nu, anno 2008, wonen, leven en werken. De erfenis bestaat uit onderdelen die soms honderd jaar oud zijn en soms zelfs duizenden jaren. Door deze erfenis kunnen we sommige zaken in het heden beter begrijpen en verklaren. Wat generaties voor ons in dit gebied tot stand hebben gebracht, is in veel opzichten vandaag nog te zien en te herkennen. Dat maakt deze erfenis ook bijzonder waardevol. Een erfenis om goed te bewaren en om zuinig op te zijn. Een erfenis die we graag door willen geven aan de generaties die na ons komen.

Vanuit dit besef heeft het gemeentebestuur opdracht gegeven om een beleidsnota erfgoed op te stellen. De nota "Toekomst voor erfgoed Ommen" is hiervan het resultaat. In de nota is het monumentenbeleid en archeologie-beleid gecombineerd. Mede door die combinatie is het een vooruitstrevende en ambitieuze nota geworden. De beleidsambities zijn geformuleerd aan de hand van de thema's: behouden, ontwikkelen en beleven. Met alleen het schrijven van een nota bereiken we ons doel niet. Een stevig uitvoeringsprogramma staat borg voor het realiseren van onze ambities en is onlosmakelijk met deze nota verbonden.

In de nota "Toekomst voor erfgoed Ommen" is een breed beleid geformuleerd, waarin alle onderdelen van ons erfgoed afzonderlijk en in onderlinge samenhang de aandacht krijgen. Hierbij is gebruik gemaakt van externe deskundigen, organisaties en burgers die belangstelling hebben voor en betrokken zijn bij het erfgoed in de gemeente Ommen. In het bijzonder noem ik de deelname van twee studentes van het Vechtdal College aan de begeleidingscommissie. Niet alleen leverden ze een waardevolle

bijdrage aan de discussie, ze vertegenwoordigden de toekomst waarover het ook in de nota gaat. Uit het enthousiasme in de commissie blijkt dat het belang om ons erfgoed goed te bewaren breed leeft in de samenleving van Ommen. Daar ben ik als wethouder bijzonder blij mee. Een bijzonder woord van dank voor de leden van de begeleidingscommissie is op zijn plaats. Dank ook aan andere vrijwilligers die belangeloos een waardevolle bijdrage aan deze nota hebben geleverd.

Daan Geurs,
**Wethouder voor Jeugd en onderwijs, Recreatie en Toerisme,
Kunst, Cultuur en Monumentenzorg**

Ommen, november 2008

Huize Het Laer

Met jongeren en erfgoed de toekomst in!

Als studenten van het Vechtdal College hebben wij een bijdrage mogen leveren aan de erfgoednota van de gemeente Ommen. We vonden het erg leuk, interessant en verrassend.

Tijdens de bijeenkomsten hebben we veel nieuwe dingen gehoord en gezien. We hebben natuurlijk veel geleerd over monumenten zelf, maar ook hoe een vergadering verloopt en wat je hierbij kunt verwachten. We hebben ideeën ingebracht over hoe de nota kan worden vertaald naar de burger en wat voor soort toeristische activiteiten hieraan verbonden kunnen worden. Het is erg fijn dat zo goed naar ons is geluisterd en dat we onze ideeën terug zien in deze nota.

We hadden niet verwacht dat Ommen zoveel mooi erfgoed heeft. Dit mooie erfgoed moet bewaard blijven. Vooral voor jongeren is dit belangrijk. Jongeren zijn tenslotte de toekomst en moeten de komende jaren de monumenten onderhouden. Als jongeren geïnteresseerd zijn in de monumenten zullen ze zich er vanzelfsprekend meer voor inzetten.

Het is heel belangrijk om jongeren te betrekken bij het opstellen van het erfgoedbeleid, maar niet alleen bij het erfgoedbeleid. Het is over het algemeen belangrijk om jongeren bij gemeentezaken te betrekken. Jongeren hebben namelijk een hele andere kijk op de wereld en kunnen mensen op ideeën brengen.

We hebben veel geleerd van het meewerken aan de erfgoednota en hopen dat het erfgoed voor alle jongeren bewaard blijft!

Sanna Dijk en Laura Veneman

Ommen, november 2008

Molen Den Oordt

Leden begeleidingscommissie

Titel	Voorl	Naam
Dhr. ing.	P.	Achterberg
Mevr. drs.	J.	Batelaan
Dhr.	J.W.H.	Blaauw
Mevr.	D.L.R.	Bruins
Mevr.	E.C.M.	Cremers
Mevr.	S.	Dijk
Dhr.	H.	Dorsten, van
Dhr. dr.	R	Heeringen, van
Dhr.	G.J.	Hesselink
Dhr. ing.	A.J.	Hoogeveen
Mevr.	M.	Linthorst
Mevr. drs.	M.	Nieuwenhuis
Mevr.	M.	Rhee
Dhr.	W.M.	Rozema
Dhr.	M.	Schiphorst
Mevr.	H.	Sissing
Mevr.	L.	Veneman
Dhr.	L.	Vogelzang
Dhr.	B.J.	Warmelink

Vertegenwoordiging
Monumentencommissie
Het Oversticht te Zwolle
Gemeente Ommen
Monumentencommissie en Historische Kring Ommen
Landgoederen Overijssel
Vechtdal College Ommen - Hardenberg
Monumentencommissie en Historische Kring Ommen
Archeologiebureau Vestigia B.V.
Stichting Van Raaltehuis
Voorzitter Monumentencommissie
Gemeente Ommen
Het Oversticht
Burger gemeente Ommen
Gemeente Ommen
Gemeente Ommen
Gemeente Ommen
Vechtdal College Ommen - Hardenberg
Historische Kring Ommen
Voorzitter Historische Kring Ommen

Landgoed Vilsteren

Inhoudsopgave

Samenvatting

1 Inleiding

- 1.1 Waarom een erfgoednota?
- 1.2 Leeswijzer
- 1.3 Over deze nota
- 1.4 Verklarende woordenlijst

2 Het erfgoed van Ommen

- 2.1 Geologie en landschap
- 2.2 Gebouwde omgeving

3 Het beleid in Ommen

- 3.1 Voorgeschiedenis monumenten- en archeologiebeleid in de gemeente Ommen
- 3.2 Ontwikkelingen op rijksniveau
- 3.3 Hoe nu verder in de gemeente Ommen?

4 Beleidsvoorstellen

- 4.1 Behouden
- 4.2 Ontwikkelen
- 4.3 Beleven
- 4.4 Communicatie
- 4.5 Instrumenten en financiën

Bijlagen

- 1 Wettelijk en beleidskader
- 2 Cultuurhistorische kaart
- 3 Overzicht gebouwde monumenten
- 4 Archeologische verwachtingswaardenkaart
- 5 Beleidsvoorstel archeologie en ruimtelijke ordening
- 6 Uitvoeringsprogramma
- 7 Overzicht financiële regelingen

Bronvermelding

Colofon

Gilwell Ada's Hoeve

Toekomst voor erfgoed Ommen

grafzerken joodse begraafplaats
Ommen

Samenvatting

‘Toekomst voor erfgoed Ommen’ is een nota waarin de gemeente Ommen haar beleid integraal verwoordt voor bovengronds en ondergronds erfgoed. Ommen is een van de eerste gemeenten die besloten heeft om integraal erfgoedbeleid te formuleren. Hiermee wordt geanticipeerd op ontwikkelingen in de samenleving en veranderende wet- en regelgeving van de rijksoverheid. Tengevolge hiervan krijgen gemeenten meer bevoegdheid en verantwoordelijkheid op het gebied van erfgoedbeleid.

In deze nota en het rapport van archeologiebureau Vestigia is in kaart gebracht welke archeologische verwachtingen er in de gemeente zijn en hoe daar mee omgegaan moet worden. De bovengrondse monumenten zijn eveneens in kaart gebracht en ook hieraan is beleid gekoppeld. Vanuit een visie en concrete ambitie zal vanaf 2009 actief erfgoedbeleid worden gevoerd in de gemeente Ommen. Deze nota is bedoeld voor iedereen die te maken heeft met de zorg voor het erfgoed, of zich bezig houdt met ruimtelijke ordening en –inrichting. In 2009 zal van deze nota een publieksvriendelijke versie worden gemaakt.

Het beleid is opgezet aan de hand van de thema's **behouden – ontwikkelen en beleven**. Hiermee wordt het erfgoed geplaatst in het heden en is het van invloed op ontwikkelingen in de toekomst.

Aan de nota is een concreet uitvoeringsprogramma gekoppeld, inclusief tijdsbeslag en financiële middelen. Hiermee wordt bereikt dat het erfgoedbeleid in de komende jaren op peil wordt gebracht. en

Onze missie:

- Het erfgoed zorgvuldig behouden en beheren.
- Het erfgoed zichtbaar maken en integraal meewegen als inspiratiebron bij ontwikkelingen in de omgeving of door ontwikkeling van het erfgoed zelf.
- Het erfgoed in het gebruik en in de beleving een waardevol en gewaardeerd onderdeel uit laten maken van de samenleving.

Onze ambities:

- De unieke plaats van ons erfgoed in de regio verder versterken door behoud te stimuleren en reguleren en betrokkenheid van eigenaren te vergroten.
- Actief beleid te voeren dat verder gaat dan de wettelijke kaders en zich richt op kansen in het belang van behoud van erfgoed.
- Behoud van erfgoed waarborgen door erfgoedbeleid integraal mee te nemen in andere gebiedsgerichte ontwikkelingen.
- Erfgoed zichtbaar maken en de economische potentie van erfgoed benutten.
- Als professionele partner optreden en waar nodig externe deskundigheid aanbieden.
- Ontwikkeling van erfgoed actief stimuleren door het creëren van een breed maatschappelijk draagvlak.
- Erfgoed promoten door een actief voorlichting- en educatiebeleid.
- Maatschappelijke betrokkenheid en beleving versterken door afstemming tussen partijen waarbij de gemeente initieert en faciliteert.

Luchtfoto Ommen

1 Inleiding

1.1 Waarom een erfgoednota?

Erfgoed is hot! De populariteit van tv-programma's zoals *In Europa*; *Het verleden van Nederland* en *Restauratie* getuigen daarvan. Ook voor happenings als Open Monumentendagen komt ieder jaar een groeiend aantal belangstellenden op de been.

Erfgoed is iets dat mensen in toenemende mate 'raakt'. De interesse ervoor neemt toe en mensen zijn zich ervan bewust dat je zuinig moet zijn op het erfgoed waar we nu over beschikken.

Ook het erfgoed van Ommen leeft sterk bij mensen. Zowel binnen als buiten Ommen wordt het Ommens erfgoed gezien als een sterke kwaliteit van de gemeente.

En terecht! Ommen heeft een indrukwekkende, rijke historie die nog altijd goed zichtbaar is in het landschap. De landgoederen met hun fraaie huizen, de beschermde dorpsgezichten Vilsteren en Beerze en het goed bewaard gebleven landschap, oefenen op mensen uit het hele land aantrekkingskracht uit. Deze rijkdom is het waard om te koesteren. Niet alleen omdat het prachtig en waardevol is en veel mensen – niet in de laatste plaats de eigen inwoners - er plezier aan beleven, maar ook omdat het inspiratiebron en drager kan zijn bij het vormgeven van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen.

Naast het structurele belang om bewust om te gaan met erfgoed, nu en in de toekomst, zijn er ook recente ontwikkelingen waardoor het noodzakelijk is om na te denken over en het beleid vast te stellen, gericht op de wijze waarop Ommen omgaat met haar erfgoed.

De rol van erfgoed verandert. Ging het vroeger vooral om (bescherming van) individuele gebouwen, meer en meer zie je dat erfgoed als factor betrokken wordt bij planologische ontwikkelingen en stedenbouwkundige processen.

Ook de invulling van zorg voor monumenten verandert. Een proces dat sterk wordt gedreven door het bewustzijn dat niet alleen de afzonderlijke gebouwde objecten van invloed zijn op de cultuurhistorische waarden, maar zeker ook de onderlinge samenhang tussen die gebouwde objecten en de samenhang tussen waardevolle gebieden en historische structuren. Op dit moment vindt dan ook een verschuiving plaats van objectgerichte naar gebiedsgerichte monumentenzorg. Daarbij ligt het accent steeds minder op toetsing achteraf en steeds sterker op de voorkantsturing. Dat wil zeggen dat erfgoed direct bij het begin van een proces wordt betrokken. Op deze wijze wordt erfgoed een sturende factor in het proces.

Dit proces zien we ook bij de archeologische monumentenzorg. Hier zijn recente veranderingen gericht op juist die voorkantsturing. Op 1 september 2007 is de Wet op Archeologische Monumentenzorg van kracht geworden. Een van de gevolgen van deze wet is dat gemeenten een grotere verantwoordelijkheid hebben voor het beheer en het behoud van archeologisch erfgoed. Archeologische waarden moeten veel explicieter worden meegenomen in ruimtelijke plannen. Om deze wet te kunnen uitvoeren is het van belang dat gemeenten de archeologische verwachtingen in kaart brengen en daar beleid op voeren. Dit maakt de gewenste sturing aan de voorkant van ruimtelijke ordeningsprocessen mogelijk. Daarnaast is op 1 juli 2008 de nieuwe Wet ruimtelijke ordening in werking gesteld. Deze wet zorgt ervoor dat de kaders vooraf gesteld worden in plaats van toetsing achteraf.

Belangrijke ontwikkelingen maken beleid voor het erfgoed wenselijk en noodzakelijk. Beleid dat in staat is vorm te geven aan de voorkantsturing en dat anticipeert op de ontwikkeling waarbij erfgoed serieuze speler is in het grote geheel van ruimtelijke ontwikkelingen. Een speler waar terdege rekening mee gehouden moet worden.

Huis op de Ommerschans

Deze nota verwoordt welke kansen erfgoed biedt en hoe de gemeente die wil benutten. De nota is voor alle personen en (lokale) organisaties die te maken hebben met de zorg voor het erfgoed en zich bezig houden met ruimtelijke ordening en –inrichting. De nota anticipeert volledig op de hierboven geschetste ontwikkelingen door integraal beleid op te stellen dat niet alleen kaders biedt voor bescherming, toepassing, gebruik en beleving, maar ook voor inbedding van het erfgoed in toekomstige ruimtelijke processen.

‘Toekomst voor erfgoed Ommen’ geeft aan hoe de gemeente Ommen met haar erfgoed wil omgaan, zowel onder als boven de grond.

Kerdoelen zijn: behouden, ontwikkelen en beleven (BOB):

- Behouden: inventariseren, beschrijven, benoemen, beschermen en beheren van erfgoed.
- Ontwikkelen: bewerken en stimuleren dat het erfgoed consequent wordt betrokken bij ruimtelijke processen en aansluiting vindt bij andere beleidsterreinen.
- Beleven: zichtbaar en beleefbaar maken van erfgoed.

De BOB-kerdoelen sluiten aan op de uitgangspunten van het Raadsprogramma 2007 - 2010, waaronder behoud en versterking van landschappelijke, ecologische, archeologische en cultuurhistorische kenmerken. De Raad is bovendien van mening dat monumenten en historisch, waardevolle objecten in een goede staat gehouden moeten worden.

1.2 Leeswijzer

Na deze inleiding (hoofdstuk 1), waarin ook informatie staat over de totstandkoming en een begrippenlijst, volgen drie hoofdstukken.

Het tweede hoofdstuk geeft een beknopt overzicht van de historisch ruimtelijke ontwikkeling van de gemeente Ommen. Daarna wordt in

hoofdstuk 3 uiteengezet op welke wijze archeologie en monumentenzorg op dit moment georganiseerd zijn binnen de gemeente Ommen. In hoofdstuk 4 zijn de beleidsuitgangspunten en -voornemens geformuleerd volgens BOB: behouden, ontwikkelen en beleven. De nota sluit af met een voorstel met uiteraard aandacht voor communicatie, financiën en personeel.

1.3 Over deze nota

Deze nota is een gezamenlijke inspanning van de gemeente Ommen, Het Oversticht, Vestigia. en een voor dit project speciaal ingestelde begeleidingscommissie. Omdat de gemeente waarde hecht aan de inbreng van huidige en toekomstige gebruikers en belanghebbenden van erfgoed, heeft zij gekozen voor een breed opgezette begeleidingscommissie. De namen van de commissieleden zijn vermeld op blz. 5 van de nota. De begeleidingscommissie is in haar functie van klankbord vier keer bijeengekomen.

Vestigia heeft de archeologische verwachtingen- en beleidsadvieskaart gerealiseerd. Het Oversticht heeft het gebouwde erfgoed in kaart gebracht en samen met de gemeente Ommen gezorgd voor de procesbegeleiding. De voorliggende nota is een gezamenlijk product van de gemeente Ommen en Het Oversticht.

Toekomst voor erfgoed Ommen

Stuwepad Vilsteren

1.4 Verklarende begrippenlijst

Achtkantige bovenkruier

Achtkantige molen met een draaibaar bovenstuk (bovenkruier), waardoor de wieken altijd op de wind kunnen worden gezet.

Afscheiding

De Afscheiding van 1834 is de aanduiding van een kerkelijke beweging in Nederland van de 19^e eeuw, die uiteindelijk heeft geleid tot zelfstandige Gereformeerde kerken naast de Nederlands Hervormde kerk. Ds. Van Raalte, die in Ommen heeft gestaan, heeft daarin een belangrijke rol gespeeld.

Archeologie

Oudheidkunde van de bodem.

Bedelaarskolonie

De Ommerschans heeft een groot deel van de 19^e eeuw dienst gedaan als opvang- en opvoedcentrum voor bedelaars en landlopers in Nederland. De Ommerschans maakte, evenals Veenhuizen en Frederiksoord, deel uit van de Maatschappij van Weldadigheid van Generaal Van den Bosch.

Bronstijd

Vroege bronstijd (2000 - 1800 v.Chr.)

Midden bronstijd (1800 - 1100 v.Chr.)

Late bronstijd (1100 - 800 v.Chr.)

Bruggehuis

Het huis van de brugwachter.

Bruggetol

Bij het passeren van de brug moest tol worden betaald, een soort belasting.

Buurtschap

Een groep boerderijen en huizen die samen een buurtschap vormen.

Charter

Oorkonde, een officieel document met vermelding van een belangrijke gebeurtenis.

Collatierecht

Recht om predikanten te benoemen.

Dekzand

Een enkele meters dikke laag zand in de ondergrond van Noordwest-Europa, die tijdens het Weichsel-Glaciaal door de wind is afgezet op oudere lagen, een eolisch proces.

Diligence, diligenciedienst

Een goed geveerde postkoets. De postkoets reed een vaste route, de diligenciedienst.

Erfgoed

Restanten uit het verleden die aangeven hoe mensen vroeger leefden, aan de hand van tekenen in het huidige landschap. Die tekenen bestaan uit:

- historisch bouwkundige gegevens;
- historisch geografische gegevens;
- archeologische resten.

Erika (strafkamp)

Strafkamp in de bossen van Ommen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het was gevestigd op de plaats waar voor de oorlog de Sterkampen van de theosofische beweging werden gehouden, met Krishnamurti als spreker.

Huize Het Laer

Erve

Het erf bij een boerderij of landhuis

Esdekken

De bovenste laag van een es (zie es).

Esdorp

Dorp met een es (zie es).

Es

Verhoging in het landschap ten gevolge van eeuwenlange plaggen-bemesting (uit potstallen), meestal aan de rand van een dorp.

Gemeentelijk monument

Onroerend monument welke is ingeschreven in de ingevolge de monumentenverordening vastgelegde gemeentelijke monumentenlijst

Gemeene of Principaalsteden

Grote Hanzesteden.

Grafheuvels

Begraafplaats uit de oudheid (3000 v. Chr. en later). Herkenbaar als een kleine heuvel in het landschap.

Hallenhuis, hallenhuisboerderij

Een boerderijtype dat voorkomt in Oost- en Midden-Nederland.

Hanzeverbond

Verbond van Hanzesteden.

Hanzesteden

Hanzesteden zijn lid van het Hanzeverbond. Dit was van oorsprong een samenwerkingsorganisatie van Duitse steden rond de Oostzee. Later traden ook Nederlandse steden toe.

Havezate, Havezathe

Een havezathe is een versterkt huis (burcht), hofsteden, hof of hoeve. Oorspronkelijk was het een benaming voor een grote boerderij met land, later een speciale term voor landelijke huizen, waarvan de bewoners speciale rechten genoten.

Holocene (8.000 v. Chr. – heden)

Vroeger ook **Alluvium** genoemd. Het is de naam van het geologische tijdvak van 11.000 jaar geleden tot nu.

Internationale school

School waar privéonderwijs wordt gegeven in een buitenlandse taal, in de praktijk voornamelijk Engels. Meestal wonen de leerlingen, of een deel ervan, bij de school (Internaat) zoals ook bij kasteel Eerde het geval is.

Jachtslot

Slot of burcht die speciaal wordt gebruikt om van daaruit op jacht te gaan.

Kanaliseren, gekanaliseerd

Het rechte trekken van meanderende beken of rivieren. De waterloop krijgt zo het karakter van een kanaal.

Kerkenpad

Een meestal historisch pad dat vanuit een buurtschap naar een kerk in een naburige plaats leidt.

Kerspel of Schoutambt

De Middelnederlandse benaming voor een kerkgemeente of parochie.

Schoutambt

Lokale bestuursvorm die stamt uit de Middeleeuwen.

RK Kerk Vilsteren

Krishnamurti

Jiddu Krishnamurti was een spiritueel leraar, afkomstig uit India.

Kruiswegstatie

Een onderdeel van de totale traditie van het christelijke Paasfeest. Het is een nabootsing van de lijdensweg van Christus in de vorm van schilderijen of beeldhouwwerken vanaf het gerechtsgebouw, het paleis van de Romeinse procurator Pontius Pilatus, tot op de heuvel Golgotha, de plaats van zijn terechtstelling.

Landgoed

Een groot stuk grond van meerdere hectares, met landerijen en tuinen en daarop een buitenplaats, landhuis, een grote boerderij, kerk of kasteel.

Leem

Taaie grondsoort.

Luiken

Houten luiken waarmee ramen aan de buitenzijde geblindeerd (afgesloten) kunnen worden. De luiken op de huizen en boerderijen in Ommen hebben meestal de kleuren en het motief van het landgoed of buitenplaats waarin ze liggen als pachtboerderij.

Meander

Grillige kronkeling van een rivier.

Mairie (Mairie Ommen)

Bureau van de burgemeester, het latere gemeentehuis.

Marke

Een vereniging van personen die van oudsher gronden in onverdeelde eigendom hadden (gemeenschappelijke gronden). De eigenaren hadden het recht om op landdagen te verschijnen, het recht om op de

Regge en de Vecht te vissen en het recht op een bank in de Ned. Hervormde Kerk in Ommen.

Marke- of boerrichter

De gemeenschappelijke bezittingen van een buurschap in het oosten van Nederland.

Monumentenverordening

Gemeentelijke verordening waarin de uitvoering van de gemeentelijke monumentenzorg is geregeld.

Monumentenzorg

Dit is het beleidsterrein dat wordt gevormd door de zorg voor het behoud en herstel van een historisch waardevolle omgeving. Het gaat daarbij om de bescherming van historisch waardevolle objecten, maar ook om de bescherming en het herstel van grotere gebieden, om waardevolle stads- en dorpsbeelden en om sporen en resten in de ondergrond, archeologische monumenten.

Ontginning

In cultuur gebrachte woeste grond, bijvoorbeeld een voormalig moeras-, veen-, heide- of duingebied. Bij een bosontginning wordt het bos gekapt voor de teelt van landbouwgewassen.

Pacht, Pachter

De benaming voor een op huur lijkende overeenkomst waarbij agrarische gronden, al dan niet met de op die grond staande 'hoeve', viswater of een veer door de eigenaar (verpachter) in gebruik wordt gegeven aan de pachter.

Toekomst voor erfgoed Ommen

Standbeeld Leeuw Kerkweg

Park 1813

Einde van het Napoleontische tijdperk. De Prins van Oranje komt op 30 november 1813 in Schevingen aan land. Het Park 1813 is als park aangelegd op de zuidflank van de Lemelerberg.

Plaggen

Het verwijderen van de begroeiing op een heideveld.

Pleisterplaats

Een plek waar mensen onderweg halt houden, uitrusten en iets eten.

Reliëf

Hoogteverschillen in het landschap.

Rijksmonument

- a) Alle voor tenminste vijftig jaar vervaardigde zaken, welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, betekenis voor de wetenschap of cultuurhistorische waarde.
- b) Terreinen die van algemeen belang zijn wegens een daar aanwezige zaal als bedoeld onder a.

Roofridder

Ridder die reizigers beroofde van hun bezittingen.

Schans (Ommerschans)

Een vestingwerk meestal bestaande uit aarden wallen omgeven door een gracht. Een (verdedigings)schans werd altijd aangelegd op een strategisch punt.

Situ (in situ)

Een Latijnse uitdrukking die *in plaats* of *op zijn plaats* betekent.

Stadsrechten

Stadsrechten waren in het middeleeuwse Europa bijzondere rechten en privileges die aan een plaats werden toegekend.

Sterkampen

Jaarlijkse kampen in de natuur bij Ommen waar duizenden belangstellenden op af kwamen. De Sterkampen gingen tot 1938 door, en Krishnamurti was er jaarlijks gastspreker.

Stuw

Een waterbouwkundig kunstwerk dat als doel heeft om water in een loop, beek of rivier op te stuwen. Met een stuw kan de waterstand worden geregeld.

Stuwwal

Een verhoging in het landschap (een heuvelrug) die gevormd is doordat een gletsjer de ondergrond voor zich uit stuwde.

Theosofie

Wordt ook wel wijsheidsreligie of esoterische wijsbegeerte genoemd.

Tichelarij of pannenoven

Plaats of fabriek waar tichels of pannen werden gebakken van klei.

Tolgaarder

Degene die de tol (belasting) int.

Tolhuis

Het huis van de Tolgaarder.

Toekomst voor erfgoed Ommen

Vechtzomp

Veengebied

Een natte, zuurstofarme en sponsachtige grondsoort, die is opgebouwd uit gehumificeerd plantaardig materiaal.

Veenputten

Meertjes in een veengebied ontstaan door turfwinning.

Wapen (familiewapen)

Het kenmerk van de heraldiek is dat een gewapende ridder een uniek wapenschild draagt en zo ook met gesloten vizier herkenbaar is. Zo ontstonden in de Middeleeuwen familiewapens.

Weichselien (laatste ijstijd)

Het geologisch tijdvak Weichselien is een etage van de serie Pleistoceen. Het Weichselien komt na/op het Eemien en wordt opgevolgd door het Holoceen.

Woeste gronden

Niet in cultuur gebrachte natuurgebieden zoals heide- veen- en bosgebieden.

IJzertijd

De periode in de prehistorie die volgde op de bronstijd. In West-Europa is dit van circa 800 v. Chr. tot de Romeinen naar de lage landen komen (circa het begin van onze jaartelling).

Zomp (Vechtzomp)

Een oud scheepstype, dat werd gebruikt ten oosten van de IJssel. Op de rivieren en beken, Overijsselse Vecht, Regge, Schipbeek en Berkel werden deze scheepjes gebruikt tussen 1670 en 1925. De zomp is als type een praam. Ze heeft echter breed uitwaaiierende zijden, en daardoor een zeer diepe zeeg. Daarop werden verticale afneembare zijboorden geplaatst (opboeisels). Hierdoor ontstond een groot laadruim bij geringe diepgang.

Archeologische perioden

Paleolithicum tot 8800 v. Chr.

Mesolithicum 8800 – 4900 v. Chr.

Neolithicum 5300 – 2000 v. Chr.

Bronstijd 2000 – 800 v. Chr.

IJzertijd 800 – 12 v. Chr.

Romeinse tijd 12 v. Chr. – 450 n. Chr.

Middeleeuwen 450 – 1500 n. Chr.

Nieuwe tijd 1500 n. Chr. - heden

Bijgebouw Kasteel Eerde

2 Het erfgoed van Ommen

Vestigia heeft onderzoek verricht naar de ontstaansgeschiedenis van de gemeente Ommen. De volgende tekst is overgenomen uit het rapport van Vestigia (bijlage).¹

2.1 Geologie en landschap

Het grondgebied van de gemeente Ommen maakt deel uit van het Oostelijk Zandgebied. Het heeft een sterk reliëf. Dit reliëf is niet in één keer ontstaan, maar het resultaat van ontwikkelingen in drie verschillende perioden. Allereerst was er een landijsbedekking in het Saalien (voorlaatste ijstijd). Daarna volgden afzettingen door dekzand in de laatste ijstijd (het Weichselien) en waren er de beek- en rivierafzettingen van de Regge en de Vecht.

De Archemer-, Lemeler- en Besthmenerberg zijn gevormd door uitlopers van het landijs in het Saalien. Zij vormen samen de drie hoogst gelegen gebieden in Ommen.

Het dekzand is afgezet, omdat tijdens het Weichselien door temperatuurdaling en droogte het zand ging stuiven. Tijdens twee minder koude perioden is de dekzandafdekking onderbroken. Er ontstond enige plantengroei en bodemvorming, met in de lagere delen de groei van veen.

Door de in het Holoceen (circa 10.000 jaar geleden tot heden) voorkomende bosvegetatie, was er geen sterke reliëfvorming meer mogelijk. Dit wordt teruggedrongen naar de beek- en rivierdalen: Regge en Vecht.

Toen de mens landbouwer werd (5000 jaar geleden), ging hij het landschap vorm geven. In eerste instantie met kleinschalige ontbossing. In de IJzertijd echter ontstaat het proces van grootschalige

ontbossing van de hogere gronden. Waar de bossen verdwenen, ontstonden heidevelden en door verder gaande vernieling van de vegetatie kon verstuiving optreden (stuifzandgebieden bij Beerze). Door het gebruik van de dekzandwelvingen en –ruggen als landbouwgrond en door continue bemesting door plaggen, ontstaan vanaf de late middeleeuwen de esdekken. De oudste esdekken zijn ontstaan langs de dalen van de Regge en de Vecht. Essen zijn archeologisch zeer waardevol, in de eerste plaats, omdat het later opgebrachte cultuurdek als een dikke beschermende deken over de daaronder aanwezige archeologische waarden ligt. In de tweede plaats, omdat de in de middeleeuwen gebruikte landbouwgronden ook in veel vroeger tijden al interessant waren voor menselijk gebruik. Overigens zijn niet alle essen interessant. Het ontginnen van het land ging ook in de middeleeuwen gepaard met grote bodemverstorende activiteiten zoals het graven van ontginningsgreppels en het diep omzetten van de bodem, waarbij de in de bodem aanwezige archeologie verloren is gegaan.

2.2 Gebouwde omgeving

Stegeren

Stegeren is een oude buurtschap gelegen ten oosten van Ommen aan de noordzijde van de Overijsselse Vecht. In 1244 is er sprake van een boerscop Steygheren (buurtschap Stegeren). De verspreid liggende boerderijen worden met elkaar verbonden door de Stegerdijk, die doodloopt in een grote lus bij boerderij 'n Oeverdincken. Net als het iets westelijker gelegen Arriën is ook Stegeren van oorsprong een esdorp, met weidegronden langs de Vecht en een es op de hoger gelegen delen. Aan de noordzijde van het dorp ligt de buurtschap Stegerveld, vroeger een uitgestrekt heideveld dat tot de gemeenschappelijke gronden (marke) van Stegeren behoorde. Deze

¹ Vestigia, 2008

Gezicht op Ommen

gronden waren aan de noordzijde, aan de Drentse kant, niet duidelijk begrensd. Voor de boeren aan de Drentse kant gold hetzelfde. Ze liepen ongeveer tot zover het zicht reikte. Als getuige hiervan bevindt zich op de grens tussen Overijssel en Drenthe nog de buurtschap Noord-Stegeren. De heidevelden zijn in de eerste helft van de twintigste eeuw ontgonnen. Het klooster Swartewater had daar een erve, dat later Praestink werd genoemd. Rond 1500 waren de bewoners van de meeste boerderijen reeds pachter. Nabij deze buurtschap ligt een aantal prehistorische grafheuvels uit de bronstijd (circa 1000 v. Chr.).

Arriën

Arriën is een buurtschap ten oosten van de stad Ommen aan de noordzijde van de Overijsselse Vecht en van oorsprong een esdorp. Op de kaart uit 1915 is goed te zien dat de akkercomplexen op de hoger gelegen es tussen de Vecht en het dorp liggen. De lagere marsgronden bij de Vecht zijn graslanden. Ten noorden van het dorp ligt het Arriërveld, een uitgestrekt heideveld dat tot de gemeenschappelijke gronden (marke) van Arriën behoorde. Deze gronden waren niet duidelijk begrensd. Ze liepen ongeveer tot zover het zicht reikte. De heidevelden zijn in de eerste helft van de twintigste eeuw ontgonnen.

Ommen

Ommen, een parel in het Vechtdal, is ontstaan bij een doorwaadbare plaats in de rivier de Vecht. De plaatsnaam verschijnt voor het eerst in 1133: Engelbertus de Umme is dan een van de getuigen bij een schenking van goederen aan de abdij Klarholz in Westfalen. De eerste kerk werd in 1150 gesticht. In 1248 krijgt Ommen stadsrechten van bisschop Otto III van Utrecht. De oorspronkelijke acte is verloren gegaan. Een document dat daarvoor moest doorgaan wordt algemeen als onecht beschouwd: het handschrift is 17e eeuws en bevat zelfs het verkeerde jaartal (1208). Niettemin doet de inhoud authenticiteit aan. De naam van de bisschop wordt vermeld met een achttal getuigen, onder

Toekomst voor erfgoed Ommen

wie ridders en de toenmalige schouten van Salland en Vollenhove. Andere bewijzen voor de oude papieren van Ommen als stad zijn de brieven uit 1343 en 1346, waarin bisschop Jan van Arkel de rechten bevestigt. Aan een charter uit 1336 hangt het stadszegel van Ommen, waarvan het huidige gemeentewapen is afgeleid.

In 1492 werd aan Hessel Mulert toestemming verleend tot het leggen van een brug. Op de plaats, waar nu het oude gemeentehuis staat, werd in 1532 een bruggehuis gebouwd, waar de tolgaarder woonde, die belast was met de inning van de bruggetol. Het bruggehuis werd in 1758 verbouwd en in 1925 gemoderniseerd, waarna het in 1955 werd uitgebreid tot zijn huidige omvang.

In de tijd van het Hanzeverbond, tot circa 1500, was in deze regio een aantal belangrijke Hanzesteden als Kampen, Zwolle en Deventer. Deze zogeheten Gemeene of Principaalsteden zochten contact met kleinere steden en dorpen in hun achterland. In Overijssel was een groot aantal van deze Bijsteden aan een van de grote IJsselsteden gelieerd. Zo was de stad Ommen, met onder andere Hasselt, Gramsbergen, Oldenzaal en Enschede verbonden met de destijds belangrijke handelsstad Deventer. Behalve landbouwproducten had men in Ommen niets voor handel en transport te bieden. De (geringe) betrokkenheid van Ommen bij de Hanze was uitsluitend te danken aan de ligging aan een toen belangrijke vaarverbinding via de Vecht. Tot 1811 bestonden twee bestuurlijke organisaties. Het stadsgericht Ommen, bestaande uit een smalle strook vanaf de Vecht, van de stad tot en met de Ommerschans, werd bestuurd door een eigen Stadsregering. Daarnaast had men het Kerspel of Schoutambt Ommen als bestuursvorm voor het omliggende platteland. Ambt-Ommen omvatte destijds ook Avereest en Den Ham en werd na 1685 ook wel het schoutambt Ommen en Den Ham genoemd. Bij de introductie van de Franse bestuursorganisatie in 1811 werd Den Ham van het schoutambt Ommen gescheiden en werd het een afzonderlijke gemeente. Het restant van het schoutambt Ommen werd met het

ornament brug kasteel Eerde

stadsgericht Ommen verenigd tot de Mairie Ommen. In 1818 kwam de oude scheiding van de twee gemeenten Stad-Ommen en Ambt-Ommen weer terug, en werd ook Avereest een afzonderlijke gemeente. In 1923 kreeg Ommen opnieuw te maken met een herindeling toen de gemeenten Stad- en Ambt Ommen samen verder gingen als gemeente Ommen. Het oostelijke deel van Lemelerveld, tot dan behorend bij Ommen, werd in 1997 bij de gemeente Dalfsen gevoegd. De gemeente Ommen is dus, tegen de huidige tendens in, steeds kleiner geworden.

Ds. A.C. van Raalte heeft veel bekendheid verworven. Hij richtte een van de Hervormde kerk afgescheiden gemeente op in Ommen in december 1835. Dit veroorzaakte zowel ter plaatse als in de onmiddellijke omgeving veel onlusten. Na enkele jaren besloot hij naar Noord Amerika te vertrekken. Een aantal inwoners van Ommen volgde hem om zich te vestigen in de staat Michigan, waar de nederzetting Holland werd gesticht.

In de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw was Ommen het wereldcentrum van de theosofie. Op het landgoed Eerde van Philipp baron van Pallandt had Krishnamurti de Orde van de Ster in het Oosten gevestigd. Jaarlijks werden op het landgoed de Sterkampen gehouden. In 1929 hief Krishnamurti de orde op, omdat hij tegen persoonsverheerlijking was. De baron verkocht het terrein aan de gemeente Ommen. De Sterkampen gingen tot 1938 door, en Krishnamurti was daar jaarlijks gastspreker. In 1941 werd op deze plek het strafkamp Erika gevestigd. Krishnamurti wenste daarom na de oorlog niet op deze plek terug te keren.

De kern van Ommen telt drie gerestaureerde molens: twee korenmolens en een houtzaagmolen, respectievelijk De Lelie daterend uit 1846 en de Konijnenbeltsmolen en de molen Den Oord daterend uit 1824, waarin zich het Streekmuseum bevindt. Naast deze

Toekomst voor erfgoed Ommen

houtzaagmolen werd in 1969 een tolhuis herbouwd, daterend uit 1810 en afkomstig uit Besthmen. Dit tolhuis is nu een expositieruimte. Rond de kom van Ommen liggen de verschillende buurtschappen, vroeger behorend tot het schoutambt Ommen, dat uit drie parochies bestond, namelijk Ommen, Den Ham en Avereest. De parochie Ommen telde 14 buurtschappen of marken, bestuurd door de mark- of boerrichter met hulp van de markeschrijver. Jaarlijks werden de bijeenkomsten gehouden, de zogenaamde Holtspraeke, waar de belangen van de buurtschappen werden besproken.

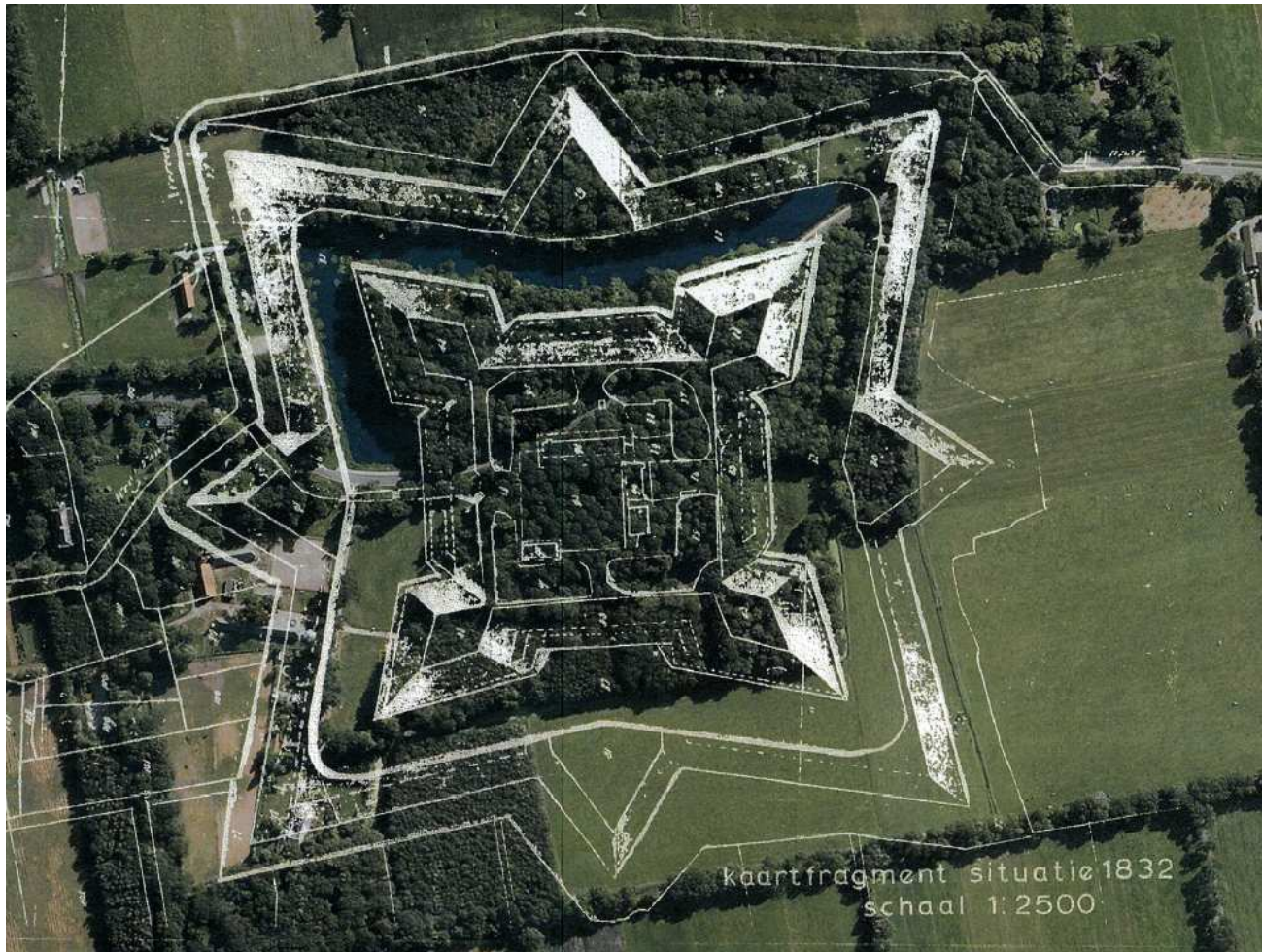
Varsen

Varsen is van oorsprong een esdorp, met weidegronden langs de Vecht en een es op de hogere delen. In 1400 stonden in Varsen 11 boerenhuizen. De havezathe De Arentshorst werd oorspronkelijk bewoond door een lid van de Ridderschap van Overijssel. In de 18e eeuw werd dit buiten aangekocht door baron van Pallandt van Eerde, die hiermee ook het collatierecht in de kerk van Ommen verkreeg. Van deze havezathe is weinig meer over. Aan de noordzijde van het dorp ligt het Varsenerveld, vroeger een uitgestrekt heideveld dat tot de gemeenschappelijke gronden (marke) van Varsen behoorde. De heidevelden zijn in de eerste helft van de twintigste eeuw ontgonnen. In het Varsenerveld bevindt zich nu de buurtschap Vinkenbuurt.

In de door de NCRV georganiseerde verkiezing van de mooiste plek van Nederland 2006 eindigde een natuurgebied in het Varsenerveld, een restant van het ooit uitgestrekte heideveld, op de tweede plaats. Aan de Hessenweg ter hoogte van de Stouwe staat een boerderij, die in de 19e eeuw fungeerde als herberg Het Zwarte Paard. In dit buurtschap werden in de 19e eeuw ten tijde van de afscheiding veelvuldig godsdienstoefeningen der afgescheidenen gehouden.

Stegerveld

Stegerveld is een agrarische buurtschap. Nadat in 2005 het gelijknamige munitiemagazijnencomplex was gesloten, stonden

Ommerschans

Gedeputeerde Staten de gemeente Ommen in 2006 toe om weer bouwvergunningen te verlenen in het gebied rondom het voormalige complex.

Arriërveld

Het Arriërveld behoorde tot de marke van de buurtschap Arriën. Het was oorspronkelijk een groot heideveld. Na de ontginning van de heide is langs het Ommerkanaal een kleine kern ontstaan met ooit twee scholen.

Hoogengraven

Hoogengraven is een kleine buurtschap gelegen nabij de plaats waar een afvoerkanaal vanuit het Arriërveld en het Stegerveld in een oude meander van de Vecht uitmondt. Op dit knooppunt van lokale verkeersaders was vroeger een tol, met daarbij een herberg te vinden.

Witharen

Witharen is een klein buurtschap aan de vroegere route van de diligence van Ommen-Balkbrug. De gemeente bouwde aan deze weg een tolhuis, dat momenteel nog aan de vorm als zodanig herkenbaar is.

Ommerschans

De Ommerschans was een vestingwerk in het tegenwoordige buurtschap Ommerschans/Ommerveld. Het grensgebied tussen Overijssel en Drenthe bestond in de 17e eeuw voornamelijk uit een moerassig veengebied. De schans werd omstreeks 1625 gebouwd om de noordelijke Nederlanden te verdedigen tegen plunderende troepen uit het zuiden. Rond 1650 werd zij verder versterkt. De schans maakte deel uit van een hele linie van verdedigingswerken, zoals De Lichtmis, Coevorden, Boertange en Bellingwolde. Begin 1800 verloor zij echter haar militaire betekenis en in 1819 werd in de Ommerschans een bedelaarskolonie gesticht door de Maatschappij van Weldadigheid, die het terrein in bruikleen kreeg. Deze kolonie en de wantoestanden die

Toekomst voor erfgoed Ommen

daar heersten worden uitgebreid beschreven in het dagboek van Jacob van Lennep, die daar in 1823, tijdens zijn voettocht door Nederland samen met studievriend Dirk van Hogendorp, op bezoek ging. In 1890 werd de bedelaarskolonie opgeheven. Recent is een boek verschenen van Suzanne Jansen getiteld "Het pauperparadijs", waarin de geschiedenis van de Maatschappij van Weldadigheid wordt beschreven met een accent op Veenhuizen.

Vanaf 1894 werden de landerijen gebruikt door het iets noordelijker gelegen opvoedingsgesticht voor jongeren, Veldzicht, in Balkbrug. Tegenwoordig staat in Balkbrug op de plaats van het opvoedingsgesticht de TBS-kliniek Veldzicht. Van de oorspronkelijke Ommerschans is weinig meer overgebleven dan een deel van de omgrachting. Het gebied is door de gemeente voorgedragen aan het rijk als beschermd gezicht. Momenteel loopt de aanwijzingsprocedure. Staatsbosbeheer als eigenaar/beheerder van het gebied ontwikkeld momenteel een visie voor de toekomst van de Ommerschans.

Ommerkanaal

Het Ommerkanaal doorsnijdt het voormalige veengebied tussen Arriërveld en Witharen. Al bij de aanleg van de Dedemsvaart in 1810 zag het gemeentebestuur van Stad Ommen het belang in van een verbinding tussen dit kanaal en de Vecht. Toen echter de afwatering van de Dedemsvaart problemen ging opleveren door de grotere waterafvoer uit de ontgonnen veengebieden, ontstond behoefte aan een afwateringskanaal naar de Vecht. In de periode 1865-1866 is het Ommerkanaal aangelegd als zijkanaal van de Dedemsvaart. Het kanaal liep langs de oostzijde van de stad Ommen, via de Rotbrink, naar een haven bij de Hardenbergerweg. Het Ommerkanaal had geen directe verbinding met de Vecht. Wel kon men via een duiker onder de Hardenbergerweg door water spuien op een oude vechtarm. Bij de aanleg is het kanaal ook geschikt gemaakt voor de Vechtzomp, een in Oost-Nederland veel gebruikt type schip. Vanwege de geringe afmetingen van het kanaal konden grotere

Huis Archem

schepen het niet bevaren. Ten behoeve van de scheepvaart is het kanaal aan het einde van de negentiende eeuw nog verbreed en ook de haven in Ommen is uitgediept.

Door de slechte bevaarbaarheid in de zomermaanden, nam de scheepvaart op de Dedemsvaart in de periode 1920-1925 met 25% af. Het vervoer via de Overijsselse Kanalen en de Hoogeteense Vaart nam in die periode juist toe. Ook op het Ommerkanaal was deze afname van het verkeer merkbaar. Het belang van het kanaal als scheepvaartroute nam steeds meer af. Na de Tweede Wereldoorlog maakten schippers steeds meer bezwaar tegen het vervoer van vracht via het smalle en ondiepe kanaal naar Ommen. Ondanks het uitbaggeren in de jaren 50 is het in 1964 voor de scheepvaart gesloten. Sindsdien heeft het weer een functie als afwateringskanaal. De haven in Ommen en het tracé langs de Rotbrink zijn midden jaren 60 gedempt. Vanaf de Balkeweg is toen een nieuw tracé gegraven langs de westzijde van Ommen naar de Vecht.

Vinkenbuurt

Vinkenbuurt is een kleine buurtschap die is ontstaan tijdens de ontginning van het Varsenerveld in de vorige eeuw.

Beerzerveld

De buurtschap Beerzerveld is ontstaan langs het Overijssels Kanaal omstreeks het midden van de 19e eeuw tijdens de turfwinning en latere ontginning van de woeste gronden onder Beerze. De eerste aanzet tot een kern is ontstaan omstreeks het midden van de 19e eeuw als gevolg van turfgravingen en ontginningen. In 1901 werd er een kerk gesticht.

Beerze

Beerze is een buurtschap en is zeer karakteristiek vanwege haar hallenhuisboerderijen. Al in 1227 wordt vermeld, dat Warner van Beerze geteld werd onder de edelen die in de slag bij Ane op 1

Toekomst voor erfgoed Ommen

augustus 1227 het leven verloren. Toen monniken van Sibculo hier een klooster wilden bouwen (1406) stond de toenmalige eigenaar van Beerze, Diderick van Voorst, aan de priester Johan Clemone gronden daarvoor af.

Vroeger was Beerze een pleisterplaats voor Vechtschippers op hun route vanuit Duitsland naar Zwolle. Bekend was de schippersherberg De Goede Vrouwe die naast het latere theehuis, nu camping De Roos, lag. Via de zogenaamde Beerzerpoort in de richting Beerzerveld ziet men links van de weg nog oude veenputten liggen, waar het veen werd opgegraven. Zij zijn nu begroeid met prachtige rododendrons. Beerze is een van rijkswege beschermd gezicht.

Junne

De oude buurtschap Junne ligt in een bocht van de Vecht. Deze rivier is vanaf de monding bij Zwolle tot de stuw bij Junne bevaarbaar voor schepen. De buurtschapsgronden van Junne zijn van 1872 tot 1932 in eigendom geweest van de familie Lüps. Daarna is het landgoed in handen gekomen van baron M. Bontinck tot Buckhorst uit Beerze. Na de dood van mevrouw Bontinck op 29 juni 1938 is het landgoed voor 400.000 gulden verkocht aan verzekeringsmaatschappij Amstleven, het tegenwoordige Delta Lloyd. Anno 2007 is het landgoed nog steeds in het bezit van Delta Lloyd.

Voor de Tweede Wereldoorlog was er in Junne een werkverschaffingskamp, waar op het landgoed van de verzekeringsmaatschappij met rijkssteun en onder leiding van de Nederlandse Heidemaatschappij werkloze arbeiders uit het westen ontginningswerkzaamheden moesten verrichten.

Zeesse

Zeesse is een van de oude buurtschappen aan de zuidkant van de Vecht. Het heeft enkele fraaie Saksische boerderijen langs de weg naar Beerze.

Toekomst voor erfgoed Ommen

ornament bank Het Laer

Huize 't Laer

Op de plaats van Huize 't Laer, waar de Regge en de Vecht samenstroonden heeft in de 13e eeuw een kasteel gestaan. Waarschijnlijk is dit kasteel volledig verwoest toen Reinolt van Coeverden zich in 1229 onderwierp aan Bisschop Wilbrand van Utrecht. De omtrek van de oorspronkelijke gracht is nog te zien, direct links voor de brug over de Regge in de richting van Vilsteren. Een groepje eikenbomen en het restant van de gracht markeren deze plaats.

Voor het tegenwoordige Huis 't Laer zijn er twee versterkte kastelen geweest met die naam. Het slot 't Laer was in 1380 een versterkt slot, door grachten omgeven. Het was eigendom van Jutte van Laer, erfdochter van de oudste generatie en Engelbert van Salne. Deze Engelbert van Salne maakte het de kooplieden, die met hun koopwaren (o.a. Bentheimer zandsteen) de Regge en De Vecht afkwamen erg lastig. Zijn tolheffing was voor de steden Kampen, Zwolle en Deventer en de Bisschop van Utrecht een doorn in het oog. Een belegering en verwoesting van het kasteel was het gevolg. Bij het verdrag van verzoening, dat Engelbert op 25 mei 1380 met de bisschop en de drie steden sloot, moest hij beloven voortaan niets meer vanuit z'n huis 't Laer tegen de andere partij te ondernemen. In 1384 kwamen Engelbert en Jutte met de bisschop en de drie grote steden overeen dat *die hoffstede tot Laer ende voirgeborchte mit hoeren vesten ende begrepen, hoe dat gelegen is, dair wij plegen te woonen, slichten ende effen maken moegen tot alien tijden wanneer sij dat wi len.* (vertaling: Het Laer met de bijgebouwen zoals het er ligt en waar wij wonen mag vlak en effen (gesloopt) gemaakt worden ten allen tijde als wij dat willen). Ook moesten zij beloven, dat zij, en later hun nakomelingen, geen nieuwe vesting noch aan de ene Vechtoever noch aan de andere Vechtoever zouden bouwen, tenzij de bisschop en de drie steden hiervoor hun toestemming gaven. Zijn zoon, Hendrik van Laer, moest in 1395 deze overeenkomst bevestigen.

Toekomst voor erfgoed Ommen

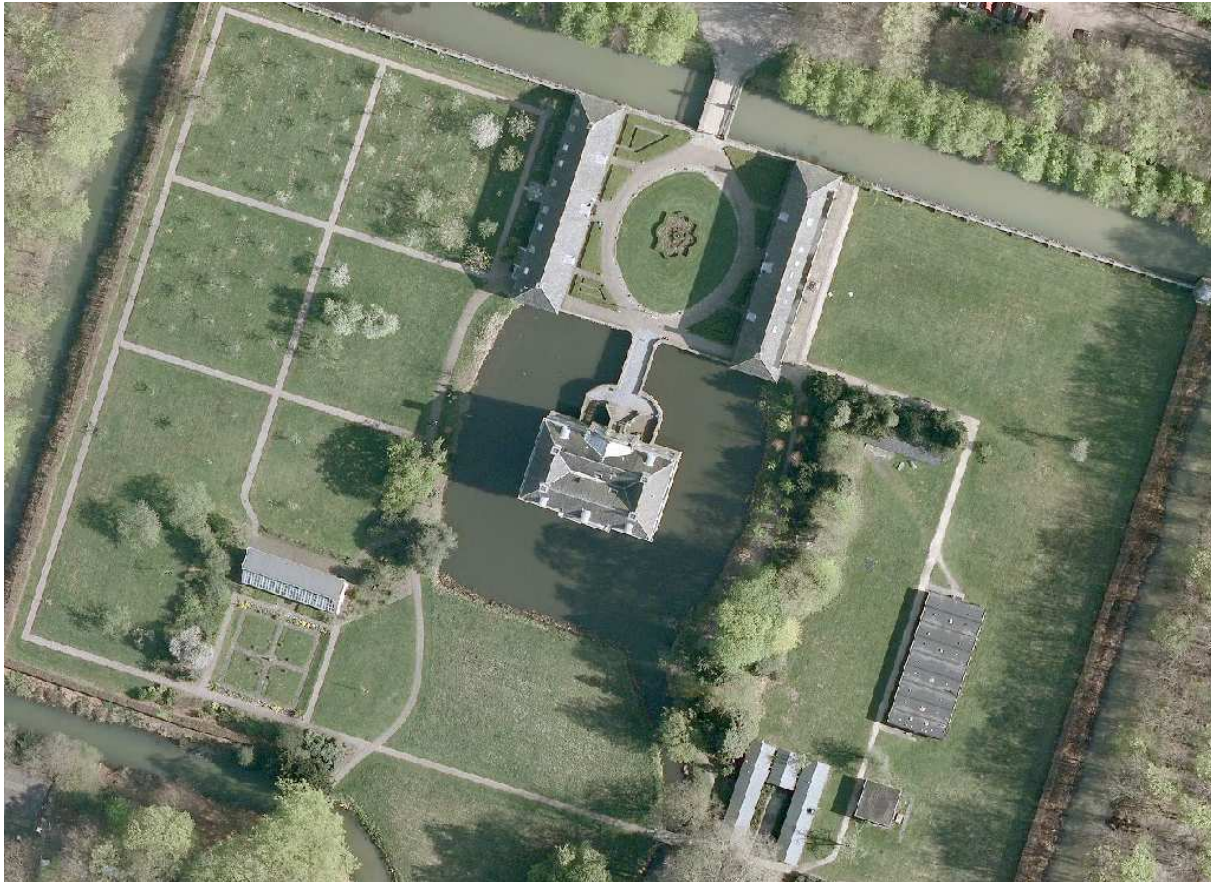
In 1423 bekrachtigde Johan van Laer de schikking van zijn grootouders en van zijn vader Hendrik inzake het slot 't Laer. In 1439 bouwde Rudolf van Laer, met toestemming van de bisschop van Utrecht en de drie steden, het tweede huis 't Laer vlak bij de huidige brug over de Regge.

De tegenwoordige havezate Het Laer werd eind 1600 gebouwd op de huidige plaats. In 1744 werd Het Laer door Jan Lodewijk graaf van Rechteren verbouwd tot een gebouw in Franse stijl. Het huis deed met name dienst als jachtslot. Het Laer stond in de Besthmer Marke. Een Marke is een vereniging van personen, die van oudsher gronden in onverdeelde eigendom bezitten. De eigenaren hadden het recht van het verschijnen op de landdagen, het recht van visserij op de Regge en de Vecht en een bank in de Nederlands Hervormde kerk in Ommen. Bovendien was Het Laer, samen met de havezaten Eerde en Arendshorst gerechtigd tot een voordracht voor een benoeming van een predikant in Ommen. De Besthmer Marke heeft tot 1853 bestaan. Een belangrijk deel van de daarin gelegen gronden behoorde al in 1458 tot Huize Het Laer. In 1487 werd een plan tot verdeling der markegronden gemaakt en werden de gronden verdeeld onder de daartoe gerechtigde boeren.

De gemeente Ommen kocht in 1933 het huis met 56 ha grond. Sindsdien zijn de bossen toegankelijk voor wandelaars.

Vilsteren

Vilsteren is een dorp aan de oude weg van Ommen naar Zwolle (de r 102), tussen Dalfsen en Ommen aan de zuidelijke Vechtoever. De voornaamste gebouwen in het dorp zijn Huis Vilsteren, de katholieke Willibrorduskerk en de Willibrordusschool, herberg De Klomp en de korenmolen. Het dorp Vilsteren behoort tot het bijna 1000 ha grote landgoed Vilsteren BV. De aandeelhouders behoren tot de familie Cremers. De meeste gebouwen zijn uitgegeven in erfpacht. Dat wil zeggen dat de gebouwen eigendom zijn van de bewoners en de

Buitenplaats Eerde

ondergrond eigendom is van het landgoed. Ook heeft het landgoed nog één boerderij verpacht, enkele verhuurde huizen en diverse panden in eigen gebruik.

Historische huizen en boerderijen die op het landgoed staan zijn te herkennen aan de zwart-gele luiken, het wapen van de familie Van Vilsteren. Verder beheert het landgoed de bosgebieden en natuurterreinen rondom het dorp, verpacht het bijna 400 hectare landbouwgrond aan de boeren en heeft het een eigen landgoedcamping.

Het Huis Vilsteren werd in 1908 door architect Ed Cuypers gebouwd ter vervanging van de oude behuizing. Het toegangshek hoort bij een eerder huis en is 18^e eeuw. Aan de overzijde van de straat staat een fraaie achtkantige bovenkruier uit 1858. Het kerkgebouw dateert van 1897 en heeft een zeldzaam mooie kruiswegstatie van de kunstschilder Asperlagh. Het plaatselijk restaurant De Klomp was vroeger een aanlegplaats van de diligenciedienst Zwolle-Ommen v.v.

Circa 150 ha van het landgoed heeft de officiële rijksmonumentale status van Historische Buitenplaats. Hier is sprake van een complex bestaande uit Huis Vilsteren, de historische tuin- en parkaanleg, het voormalig koetshuis, de voormalige koestal, de hooischuur, de wagenloods, de moestuinmuur met tuinmanswerkplaats, de bruggen, het toegangshek, de ijskelder, de hermitage, de theekoepel, de molen, boerderij Borrink, het huis van de werkbaas, het oude huis van de werkbaas en de boerderij Groothof. Daarnaast valt het grootste gedeelte van het dorp onder de bescherming van het beschermde dorpsgezicht.

In Hoeve Borrink is nu het landgoedcentrum gevestigd.

Regge

De Regge is een rovoer in de provincie Overijssel en ontspringt bij het landgoed Westerflier ten zuidwesten van Diepenheim. De rivier bestaat uit de Boven-Regge (Diepenheim-Rijssen), de Midden-Regge (Rijssen-Hellendoorn) en de Beneden-Regge (Hellendoorn-Ommen). De rivier mondt bij Ommen uit in de Overijsselse Vecht. Tot 1925 werd de Regge bevaren met zompen die langs deze rivier in Enter werden gebouwd. Na 1894 is de Regge gekanaliseerd. Eerder veroorzaakte de rivier geregeld overstromingen. Tegenwoordig wordt geprobeerd het natuurlijke verloop van de rivier in ere te herstellen. Bij de Steile Oever in de buurt van Nieuwebrug ten zuiden van Ommen is goed te zien hoe de Regge door de stuwwal heen brak, waardoor de Besthmenerberg en de Archemerberg en Lemelerberg van elkaar gescheiden zijn.

Besthmen

Besthmen bestaat uit een aantal hallenhuisboerderijen en een grote es op de flank van de 34 m hoge Besthmenerberg. De buurtschap wordt in 1449 de buurtschap Besmanninck genoemd. Bekendheid heeft deze buurtschap verworven door de Besthmenerberg, aanvankelijk door de beweging van Krisnamurti georganiseerde 'sterkampen' en later door de padvinderskampen. Tijdens de oorlogsjaren werd in 1942 het sterkamp in gebruik genomen voor het Arbeitseinsatzlager Erika, het alom bekende en beruchte concentratiekamp.

Giethmen

Giethmen is een buurtschap gelegen ten zuidwesten van Ommen, op de linkeroever van de Regge. Tussen Ommen en Giethmen is nog een oud kerkenpad aanwezig, het Giethmenerkerkpad, dat via het Giethmenerkerkbrugje de Regge oversteekt.

Dubbele eikelschuur schuur op Archem

Nieuwebrug

De buurtschap Nieuwebrug is gelegen ten zuiden van Ommen op de plaats waar de Regge gekruist wordt door de weg van Ommen naar Hellendoorn en de oude postroute van Ommen naar Raalte. Het café met uitspanning bij de brug is van oorsprong een oude herberg, waar ook de Staten van Overijssel bijeen kwamen. Op deze plaats werd onder meer het besluit genomen over hun houding op de Rijksdag in Worms en later tot het afzweren van de koning van Spanje.

Eerde

Aan de oostzijde van de Regge ligt het landgoed Eerde. Het tegenwoordige Eerde werd gesticht in 1715, nadat Baron Werner van Pallandt in 1705 in het bezit kwam van het landgoed. Dit huis werd gesticht op de plaats, waar eerst een kasteel heeft gestaan. De eerste bewoner van dit kasteel, waarover weinig bekend is, was Evert van Essen (1366), gehuwd met Margarethe van Eerde. Hij was bekend als roofridder. Sinds 1934 is in het gebouw een internationale school gevestigd.

Archem

Archem is een oude buurtschap aan de westzijde van de Regge, langs de weg tussen Ommen en Lemele. Archem wordt traditioneel gekenmerkt door zijn hallenhuisboerderijen, een es op de flanken van de Archemerberg, heide op de hogere delen van de berg en weidegronden langs de Regge. In de buurtschap is ook een havezate aanwezig.

Lemele

De naam Lemele is afgeleid van het leem dat vroeger in en om de Lemelerberg werd gevonden. De buurtschap, gelegen aan de voet van de Lemelerberg, wordt voor het eerst vermeld in 1474. Er waren toen

14 erven. Later bezat Lemele ook een Tichelarij of pannenvoven. De Lemelerberg was vroeger geheel met heide bedekt. De Oranjabond van Orde kocht percelen op de berg en liet dennen en loofhout aanplanten. Deze heeft ook het Park 1813 gesticht ter herdenking van Nederland's Onafhankelijkheid (1814).

Op de Lemelerberg treft men verder de zogenaamde Dikke Steen, sprengen en ravijnen aan. De Dikke Steen, een enorme zwerfkei, heeft vroeger dienst gedaan als grenssteen tussen de marken van Lemele en Archem.

Dalmsholte

Dalmsholte is een buurtschap in de gemeenten Ommen (het oostelijk deel) en Dalfsen (het westelijk deel). Dalmsholte ligt ten noorden van het dorp Lemelerveld. Het was tot eind 19e eeuw een groot areaal woeste grond. De onherbergzaamheid van het gebied speelt in diverse sagen, oude volksvertellingen, een rol.

Toekomst voor erfgoed Ommen

Archeologische vondsten in gemeente Ommen

3 Het beleid in Ommen

3.1 Voorgeschiedenis monumenten- en archeologiebeleid in de gemeente Ommen

Monumentenzorg en archeologie zijn ondergebracht bij de afdeling Milieu- en Bouwzaken. Voor beide disciplines geldt dat hiervoor geen specifiek beleid is ontwikkeld.

Archeologie beperkt zich tot een archeologieparagraaf in de twee nieuwste bestemmingsplannen Ommen Zuid en Buitengebied (in voorbereiding). De inhoud van deze paragrafen zijn echter niet op elkaar afgestemd.

Monumentenzorg is geregeld in de gemeentelijke monumentenverordening die in 1991 is vastgesteld en in 2003 is herzien. De gemeente heeft daarin haar verantwoordelijkheid voor onroerend erfgoed vastgelegd. De monumentenverordening is de basis voor de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor rijksmonumenten en regelt onder andere de aanwijzing tot beschermde gemeentelijke monumenten en wijzigingen aan monumenten.

Zoals gezegd kent de gemeente Ommen geen specifiek monumentenbeleid. Toen een monumentenvergunning voor het onderwijsgebouw bij kasteel Eerde verstrekt moest worden, heeft de gemeente wel een visie op papier gezet hoe zij haar erfgoed benadert.²

² Zie kader

De gemeente Ommen heeft geen specifiek monumentenbeleid. Vanuit het "staande beleid" is wel sprake van een visie. In de onderhavige situatie is het noodzakelijk deze te verwoorden om te kunnen dienen als uitgangspunt en grondslag bij de beoordeling van het voorliggende bouwplan. Hierbij gaat het om de visie die in het algemeen geldt voor herstel, behoud en mogelijke versterking van de cultuurhistorische waarden van cultureel erfgoed dat aan de publiekrechtelijke zorgen van het gemeentebestuur is toevertrouwd.

De visie

Om ons cultureel erfgoed veilig te stellen en ook verdere instandhouding naar de toekomst te kunnen waarborgen is een bij de omvang en aard van het monument passend gebruik van belang waarbij, indien er sprake is van aanpassingen in de directe omgeving, dit primair een weerspiegeling van de huidige tijdsgeschiedenis dient te zijn in een kwaliteit die een toevoeging betekent van ons culturele erfgoed.

Motiverende visie

Instandhouden van een monument kan in deze visie het best door het geven van een passende functie en gebruik aan het object. Bij een passende functie past een financiële exploitatie die het mogelijk maakt het betreffende monument duurzaam en adequaat te onderhouden.

Waar dit gebruik wijzigingen vereist in de vorm van aan-, nieuw-, of verbouw betekent dit niet automatisch dat dit historiserend plaats moet vinden. Historiserende (nieuwbouw) waarbij stijlvormen uit vroeger tijden worden gehanteerd heeft behoudens specifiek daarvoor geëigende situaties, niet de voorkeur waar het gaat over nieuwbouw.

Immers door wijzigingen aan een monument door de jaren (eeuwen) heen is de invloed van latere (stijl) perioden zichtbaar, waardoor het monument als het ware zijn eigen geschiedenis weerspiegelt

Dit betekent concreet dat verbouwingen, toevoegingen of nieuwbouw bij, aan, of in de directe omgeving van monumenten in principe de periode waarin wordt gebouwd dienen te weerspiegelen, met respect voor maat, schaal en structuur van het monument waar het een relatie mee heeft. De nadruk ligt daarbij op eigentijdse architectuur, waarbij maat en schaal van het betreffende monument de randvoorwaarden voor het planontwerp leveren. De gemeente hecht er aan, naar de toekomst duidelijk te maken wat in onze tijdperiode aan het cultureel erfgoed is toegevoegd, daarmee ook de twintigste en eenentwintigste eeuw in de geschiedenis een plaats gevend.

brug bij kasteel Eerde

3.2 Ontwikkelingen op rijksniveau

Op rijksniveau vinden diverse veranderingen plaats op het gebied van erfgoed. Daarnaast legt het rijk steeds meer verantwoordelijkheden neer bij gemeenten.

Dit heeft in 2007 geleid tot de Wet op de Archeologische Monumentenzorg en een jaar later tot een aanpassing op de Wet ruimtelijke ordening. Een aanpassing op de Monumentenwet 1988 is in voorbereiding en wordt vermoedelijk per 1 januari 2009 van kracht.

Wat houden deze wetten in?

In grote lijnen betekenen deze aanpassingen het volgende³. Het doel van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg is om de archeologie een plaats geven in ruimtelijke planprocessen. De uitdrukkelijke wens van het rijk is dat cultuurhistorische waarden aan de voorkant van het ruimtelijk planproces worden gewogen en verankerd. De kern daarvan is om zo vroeg mogelijk in het proces rekening te houden met archeologie en (mogelijke) archeologische waarden in te passen in ruimtelijke ingrepen. Op deze wijze kunnen we zorgvuldig met archeologische waarden omgaan. Het uitgangspunt daarbij is behoud in situ. Als behoud in situ niet mogelijk is, dan moet er een archeologisch onderzoek komen. De kosten van dat onderzoek zijn voor rekening van de 'verstoorder'.

De komst van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg maakte aanpassing van de Wet ruimtelijke ordening noodzakelijk. In de 'oude' wet werden vastgestelde plannen achteraf getoetst. In de nieuwe Wet op de ruimtelijke ordening worden de kaders vooraf gesteld.

Archeologie is nu dus wettelijk geïntegreerd in de systematiek van de ruimtelijke ordening. Maar ook het bovengrondse erfgoed krijgt een nieuwe plek in de ruimtelijke ordening. Door de aanpassing van de Wet ruimtelijke ordening moeten gemeenten bij alle ruimtelijke plannen de cultuurhistorische waarden in en bij de planvorming betrekken.

Tot slot is een aanpassing op de Monumentenwet 1988 in voorbereiding. Deze wet legt de verantwoordelijkheid van rijksmonumenten bij gemeenten. De bemoeienis van het rijk zal beperkt worden. Vanaf 1 januari 2009 adviseert de Rijksdienst over sloop, reconstructie en functieverandering van rijksmonumenten. Voor de overige wijzigingen aan rijksmonumenten geldt dan een meldingsplicht.

Wat betekent dit voor gemeenten?

De Wet op de Archeologische Monumentenzorg betekent voor gemeenten dat zij zelf verantwoordelijk zijn voor het archeologisch erfgoed binnen hun gemeentegrenzen. Gemeenten krijgen de belangrijke taak om het archeologisch belang af te wegen tegen alle andere belangen die een rol spelen in dit proces. Zo moet de gemeente rekening houden met mogelijke archeologische waarden bij het opstellen van een nieuw bestemmingsplan, bij het aanpassen of actualiseren van een bestaand bestemmingsplan, of bij het verlenen van bouwvergunningen.

De Wet ruimtelijke ordening en daarmee het Besluit ruimtelijke ordening wijzen op de noodzaak om bij alle ruimtelijke plannen een zorgvuldige afweging van cultuurhistorische waarden te maken. Hier wordt verwezen naar de Algemene Wet bestuursrecht (AWB), die het bestuur verplicht om zijn besluiten voldoende te motiveren. Goed onderzoek naar belangen, zoals die van cultuurhistorische waarden, hoort daarbij.

De voorgenomen wetwijziging van de Monumentenwet 1988 betekent dat gemeenten per 1 januari 2009 een grotere verantwoordelijkheid krijgen in de omgang met rijksmonumenten; er worden eisen gesteld aan de deskundigheid en verantwoordelijkheid van de monumentencommissie.

³ Zie bijlage 2 voor een uitgebreide toelichting

balustrade Markt 17

3.3 Hoe nu verder in de gemeente Ommen?

De gemeente Ommen wil integraal erfgoedbeleid ontwikkelen. Daarnaast maakt de situatie op rijksniveau het noodzakelijk om op deelaspecten beleid te formuleren.

De beleidsvoorstellen die hierna geformuleerd worden maken gebruik van twee kaarten (deelprojecten):

1. archeologische verwachtingen- en beleidsadvieskaart;
1. cultuurhistorische kaart.

Deze kaarten tonen de onder- en bovengrondse waarden binnen de gemeente en de beleidsbepalingen die er zijn.

De kaarten zijn zowel afzonderlijk als integraal te gebruiken. Doordat de kaarten digitaal te raadplegen zijn, kan zelfs op perceelniveau de archeologische verwachting of cultuurhistorische waarde worden weergegeven. Daarnaast is het relatief eenvoudig om de kaart te actualiseren zodra bijvoorbeeld nieuwe vondsten zijn gedaan of wanneer nieuwe monumenten worden aangewezen.⁴

Archeologische verwachtingen- en beleidsadvieskaart

Om te kunnen bepalen op welke wijze met het bodemarchief rekening gehouden moet worden, moeten we weten welke waarden we kunnen vinden of vermoeden. Vestigia heeft in opdracht van de gemeente een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart opgesteld. De kaart is in overleg met de provincie, Het Oversticht en de begeleidingscommissie tot stand gekomen. De gemeente heeft van de provincie Overijssel een prestatiesubsidie ontvangen voor het opstellen van de kaart.

⁴ Zie bijlage 2 voor archeologische verwachtingswaardenkaart
zie bijlage 4 voor cultuurhistorische kaart

De archeologische verwachtingskaart maakt voor het grondgebied van de gemeente duidelijk waar zich archeologische resten kunnen bevinden. De kaart is hiervoor opgedeeld in 9 categorieën:

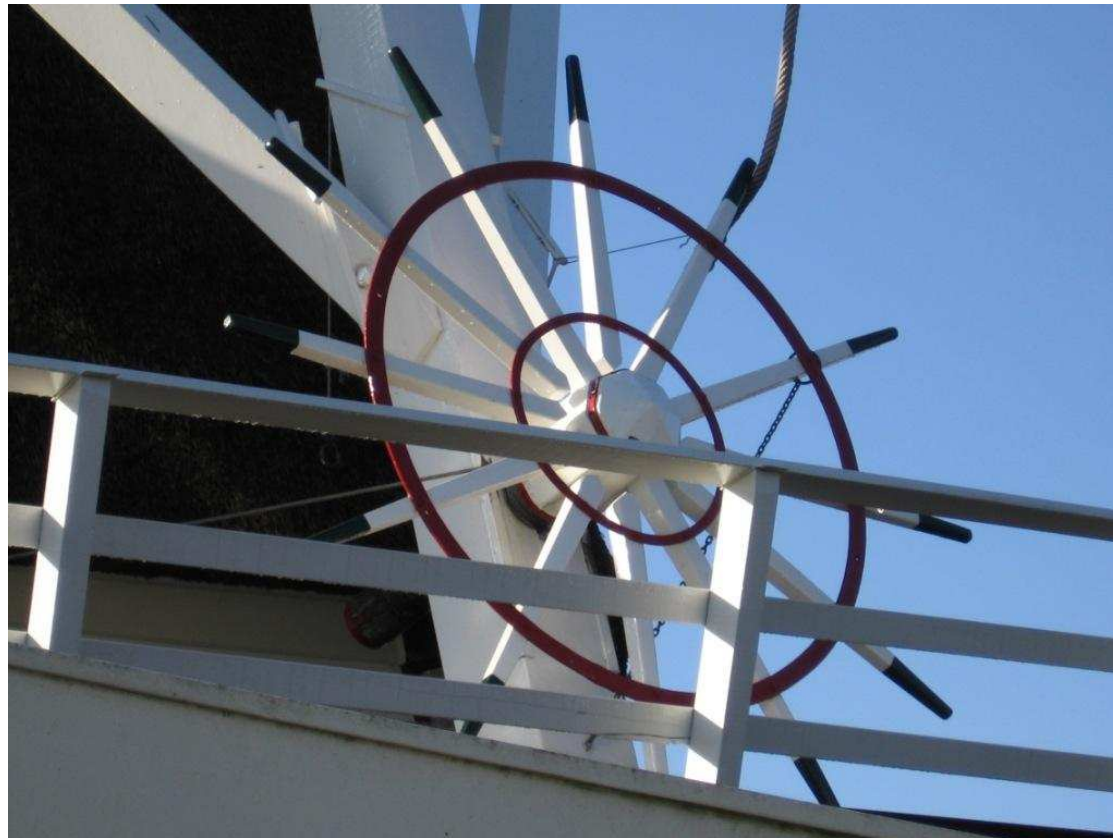
- categorie 1: beschermd monument;
- categorie 2: archeologische waarde;
- categorie 3: hoge archeologische verwachting;
- categorie 4: gematigde archeologische verwachting;
- categorie 5: lage archeologische verwachting;
- categorie 6: specifieke archeologische verwachting (beekdalen);
- categorie 7: geen archeologische verwachting;
- categorie 8: onbekende archeologische verwachting;
- categorie 9: water.

Op basis van de archeologische verwachtingskaart is een beleidsadvieskaart opgesteld. Aan de op de kaart voorkomende verwachtingszones zijn beleidsadviezen gekoppeld.⁵ De kaart is een visuele vertaling van het gemeentelijk archeologiebeleid. De beleidsadvieskaart kan worden ingezet voor toetsing van ruimtelijke ontwikkelingsplannen. Doel van de beleidsadvieskaart is dat deze met bijbehorende voorschriften in de gemeentelijke structuur- en bestemmingsplannen wordt overgenomen.⁶

Deze nota en de gemeentelijke beleidsadvieskaart vormen samen het beleidskader archeologie. Zo bedt de gemeente archeologie op juiste wijze in in het ruimtelijk planproces, geeft zij correct vorm aan de nieuwe wettelijke verplichtingen en neemt dus haar verantwoordelijkheid.

⁵ Zie hoofdstuk 4, beleidsvoorstellen

⁶ Zie bijlage 3 voor voorstel archeologie en ruimtelijke ordening

molen Den Oordt

Cultuurhistorische kaart

Wat voor het ondergrondse erfgoed geldt, geldt uiteraard ook voor het bovengrondse erfgoed: eerst moet in kaart gebracht worden waar zich welke waarden bevinden, voordat er beleidsvoorschriften aan gehangen worden. Het Oversticht heeft in opdracht van de gemeente een cultuurhistorische kaart gemaakt. Op deze kaart zijn onder andere rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten en beschermde gezichten zichtbaar. Het doel van deze cultuurhistorische kaart is het inzichtelijk maken van het (beschermde) bovengrondse erfgoed. Op termijn kan deze kaart worden aangevuld en worden verankerd in de cultuurhistorische paragraaf van bestemmingsplan.

recreatiehuisje Dalmsholterweg 1

4 Ambitie en beleidsvoorstellen

De ambitie van de gemeente Ommen voor de omgang met haar ruimtelijk cultureel erfgoed spitst zich toe op drie kerndoelen: behouden, ontwikkelen en beleven.

Behouden

Ommen koestert haar erfgoed en wil dat behouden en beschermen. De gemeente wil het verleden een plek geven in het heden en de toekomst. Het erfgoed draagt in belangrijke mate bij aan de identiteit van Ommen. Door behoud van erfgoed blijven de specifieke kenmerken van het gemeentelijk grondgebied behouden.

Ontwikkelen

De gemeente wil het erfgoed gebruiken als integraal afwegingskader bij ruimtelijke planvorming. Hiermee wordt tegemoet gekomen aan wettelijke verplichtingen en wordt erfgoed expliciet onderdeel van ruimtelijke ordening. Erfgoed versterkt het toeristisch-recreatief beleid en is een bron voor economische ontwikkeling.

Beleven

Erfgoed is een onderdeel van onze samenleving. Door het te beleven ontstaat een verbinding tussen het heden en verleden. Daarnaast dient erfgoed als inspiratie voor de toekomst.

In de volgende paragrafen worden de beleidsvoornemens per onderdeel benoemd.

4.1 Behouden

Missie

Onze missie is ons erfgoed te beschermen en zorgvuldig te beheren.

Behouden is het zorgvuldig bewaren en in stand houden van het erfgoed in de gemeente voor deze en komende generaties. Dit wordt gewaarborgd door concreet beleid. Inventarisatie en beschrijving van het erfgoed is noodzakelijk. Wat tot dusver is beschreven en vastgesteld, zoals de gemeentelijke- en rijksmonumentenlijst, de beschermde buitenplaatsen en de beschermde gezichten, kan worden gecontinueerd. Voortschrijdend inzicht en ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving maken het noodzakelijk om de inventarisatie en beschrijving te actualiseren en te completeren.

Erfgoed dat wordt benoemd en aangewezen als monument valt onder de wettelijke bescherming van de Monumentenwet waardoor in principe instandhouding is verzekerd.

Aanwijzing alleen is echter niet voldoende om instandhouding op de langere termijn te verzekeren. Het verscherpen van de instandhoudingsdoelstellingen en het verscherpen van criteria voor het aanbrengen van wijzigingen aan monumenten is daarvoor een vereiste. Daarnaast draagt een bij het monument passend gebruik bij aan behoud en voorkomt gebruik mogelijk verval en achteruitgang van het monument en de nabije omgeving.

Actuele regelgeving (Monumentenverordening) en substantiële subsidiëring (Subsidieverordening) zijn instrumenten om te kunnen sturen en stimuleren. De gemeente kent voor het restaureren en herstellen van gemeentelijke monumenten een subsidieregeling en de mogelijkheid om een laagrentende lening te verstrekken. Voor beide regelingen geldt dat er actiever beleid gevoerd moet worden. Het

Toekomst voor erfgoed Ommen

landgoed Vilsteren

vergunningstelsel voor het wijzigen van een monument geeft de gemeente grip op de wijze waarop restauraties en wijzigingen worden uitgevoerd. Om actueel erfgoedbeleid daadwerkelijk uit te kunnen voeren, en daarmee de potentie van de gemeente op het gebied van erfgoed volledig te kunnen benutten, is inzet van middelen en mensen noodzakelijk.

Binnen de regio is voor Ommen een belangrijke plaats weggelegd. Dat komt onder andere door de unieke ligging in het Vechtdal en de omvang en kwaliteit van het erfgoed. De gemeente kan zich hierdoor profileren als een gemeente met een belangrijk potentieel op het gebied van erfgoed. Door het vaststellen en uitvoeren van erfgoedbeleid wordt deze positie verder versterkt.

Adequate en eigentijdse dienstverlening en voorlichting aan eigenaren en gebruikers van monumenten is van belang om draagvlak te kweken voor het uitgezette beleid. Dit betreft ook burgers en toeristen. Zicht op en kennis van de onderhoudstoestand van de monumenten in de gemeente biedt de Stichting Monumentenwacht Overijssel. De stichting voert inspecties uit aan monumenten en brengt daarvan een deskundig en goed gedocumenteerd rapport uit. Het subsidiëren van het lidmaatschapsgeld van de stichting en een aantal inspectie-uren door de gemeente draagt bij aan het goed beheren van het monumentenbestand in de gemeente.

Er dient optimaal gebruik te worden gemaakt van aanwezige (historische) kennis en kundigheid onder de bevolking van de gemeente. De inbreng van bijvoorbeeld de Historische Kring Ommen is in dit verband van groot belang, zowel op het gebied van bovengrondse als ondergrondse monumenten (amateur archeologen).

Ambitie

- Onze unieke plaats van het erfgoed in de regio verder versterken door behoud te stimuleren en reguleren en betrokkenheid van eigenaren te vergroten.
- Een actief beleid dat verder gaat dan de wettelijke kaders en zich richt op kansen in het belang van behoud van erfgoed.
- Behoud van erfgoed waarborgen door erfgoedbeleid integraal mee te nemen in andere gebiedsgerichte ontwikkelingen.

4.2 Ontwikkelen

Missie

Onze missie is het zichtbaar maken van ons erfgoed door het erfgoed integraal mee te wegen en als inspiratiebron te gebruiken bij ontwikkelingen in de omgeving of door ontwikkeling van het erfgoed zelf.

Ontwikkelen is het implementeren van het erfgoed in nieuwe ontwikkelingen en daarop anticiperen. Wanneer het gaat om ruimtelijke plannen betekent dit dat de cultuurhistorische waarden vooraf in het beslissingsproces worden meegenomen en afgewogen. Er wordt een weloverwogen besluit genomen over het al dan niet overeind houden van de cultuurhistorische waarden. Het uitgangspunt daarbij is dat de cultuurhistorische waarden overeind gehouden worden en deel uitmaken van de (nieuwe) omgeving. Met andere woorden: erfgoed als inspiratiebron en drager voor (nieuwe) ruimtelijke ontwikkelen. Ommen zet zo erfgoed ontwikkelingsgericht in en maakt het tevens zichtbaar.

Daarnaast is ook een passende functie van groot belang. Bepaalde ontwikkelingen kunnen kansen bieden om de bijzondere waarden van

Toekomst voor erfgoed Ommen

Koedijk 9

een omgeving of object te versterken. Het is belangrijk om daarop actief te reageren en daardoor meer sturing te geven aan het proces. Actief anticiperen op negatieve ontwikkelingen, bijvoorbeeld bij leegstand, is noodzakelijk om kwaliteitsverlies te voorkomen.

Het formuleren van erfgoedbeleid positioneert het belang van ons erfgoed in planontwikkelingen. De integrale afweging met andere beleidsterreinen wordt hierdoor versterkt. Overtuiging, motivatie en inspiratie zijn de sleutelwoorden. De economische factor is van belang. Monumenten in goede onderhoudsstaat kunnen een hogere marktwaarde voor de eigenaar betekenen en daarmee een economische meerwaarde voor de (directe) omgeving.

De identiteit van de gemeente Ommen wordt voor een belangrijk deel bepaald door de aanwezigheid van erfgoed. Zowel archeologie als bovengrondse monumenten en waardevolle en historische landschappen spelen daarbij een rol. Een (substantiële) ontwikkeling van het erfgoed kan een positief effect hebben op het toerisme in Ommen en daarmee een economische impuls.

De gemeente is een deskundige partner en functioneert als vraagbaak en richtingwijzer voor eigenaren van monumenten. Naast de gemeente is ook externe deskundigheid noodzakelijk om dit beleid uit te kunnen voeren. Samenwerking met een regioarcheoloog, ervenconsulent en deskundigen op lokaal niveau is een eerste vereiste voor succesvol erfgoedbeleid.

Ambitie

- Erfgoed als afwegingskader bij de ontwikkeling van plannen, zowel ruimtelijk als aanpalende beleidsterreinen.
- Het zichtbaar maken en benutten van de economische potentie van erfgoed.
- Als professionele partner optreden door waar nodig externe

deskundigheid te bieden.

4.3 Beleven

Missie

Onze missie is dat erfgoed in het gebruik en in de beleving een waardevol en gewaardeerd deel uitmaakt van de samenleving.

Beleving is emotie en gevoel. Erfgoedbeleid heeft alleen kans van slagen als alle partijen actief betrokken zijn bij het erfgoed. Dit geldt voor de gemeente, eigenaren, inwoners en gasten, ieder in zijn of haar eigen rol en verantwoordelijkheid. Een monument krijgt meerwaarde als het toegankelijk is en het verhaal achter het monument wordt verteld. Kortom, als mensen het kunnen beleven.

Communicatie en educatie over erfgoed zijn essentiële beleidsinstrumenten om die beleving te versterken. Door op deze wijze enthousiasme te kweken onder de inwoners van Ommen ontstaat een breed draagvlak voor het erfgoed. Extra aandacht moet er zijn voor jongeren; zij zijn immers degenen die het erfgoed letterlijk erven. Interresseren en enthousiasmeren zijn hierbij sleutelbegrippen en vragen om specifieke acties in het uitvoeringsprogramma.

De beleving wordt versterkt door informatie actief te verstrekken. Thematische erfgoedroutes en aandacht voor actuele gebeurtenissen rondom erfgoed behoren tot de mogelijkheden de beleving te versterken. Onderzoek- en opgravingprojecten worden onder de aandacht van de burger gebracht.

Toekomst voor erfgoed Ommen

Ambitie

- De ontwikkeling van erfgoed actief stimuleren door het creëren van een breed maatschappelijk draagvlak.
- Erfgoed promoten door een actief voorlichting- en educatiebeleid.
- Maatschappelijke betrokkenheid en beleving versterken door afstemming tussen partijen. Dat kan door het creëren van een platform (initiatief en facilitering liggen bij de gemeente).

4.4 Communicatie

Goede communicatie is essentieel voor het succes van erfgoedbeleid. Het volledige beleid, inclusief kaartmateriaal wordt toegankelijk gemaakt op de gemeentelijke website.

Externe communicatie vindt plaats door naast de wettelijke publicatieverplichtingen dit beleidsdocument aan te bieden aan organisaties die een direct of indirect belang hebben bij ons erfgoed. Verder wordt er een laagdrempelige, publieksvriendelijke versie geproduceerd die kosteloos beschikbaar gesteld wordt aan verenigingen van plaatselijk belang, de recreatiesector en overige belanghebbenden. Daarnaast worden flyers opgesteld voor actieve verspreiding door en voor de VVV, recreatiebedrijven en monumenteneigenaren die hier belangstelling voor hebben.

Interne communicatie en het waarborgen van de integrale benadering bij ontwikkelingen binnen de gemeente wordt verzorgd door het verstrekken van deze notitie, het verzorgen van een presentatie voor medewerkers van aanpalende beleidsafdelingen en het aanstellen van een contactfunctionaris. Verder maakt het onderwerp communicatie structureel deel uit van het uitvoeringsprogramma.

4.5 Instrumenten en financiën

Het ontwikkelen en implementeren van erfgoedbeleid is in Nederland een vrij nieuw fenomeen. De gemeente Ommen heeft hierin een voortrekkersrol. Het erfgoedbeleid vloeit voort uit nieuwe wettelijk taken, maar is ook voor een belangrijk deel autonoom beleid waar de gemeenteraad een keuze in kan maken.

Uitvoering van het beleid vraagt om financiële middelen en inzet van menskracht. Deze kan worden onderverdeeld in incidentele en structurele middelen en menskracht. De incidentele middelen en menskracht zijn bestemd om als extra inzet de beleidsambities te kunnen realiseren binnen een periode van vier jaar. De structurele inzet is noodzakelijk om het autonome beleid te kunnen continueren en uitvoering te geven aan de wettelijke taken. Niet alle kosten zijn volledig in beeld te brengen, deze zijn ook afhankelijk van het succes van het te voeren beleid en de participatie van betrokkenen. Met de uitvoering van voorgesteld beleid is ook sprake van inkomsten zoals subsidies en bestuurslastenvergoeding archeologie. Daarnaast geeft erfgoedbeleid een stimulans aan de beleving en waardering van Ommen, bijvoorbeeld in de recreatiesector.

In de volgende tabel is een raming opgenomen van de incidentele en structurele inzet van menskracht en middelen op basis van het concept uitvoeringsprogramma.⁷ Hierin zijn alle werkzaamheden voor het beleidsveld opgenomen, dus ook de inzet en middelen op basis van de huidige begroting.

⁷ Zie bijlage 6: voorstel uitvoeringsprogramma

Toekomst voor erfgoed Ommen

Gezicht op Vilsteren

Jaartal	Formatie incidenteel (uren)	Formatie structureel (uren)	Budget incidenteel	Budget structureel
2009	350	365	€ 17.500,--	€ 31.500,--
2010	350	500	€ 20.000,--	€ 39.500,--
2011	320	550	€ 25.500,--	€ 40.000,--
2012	260	550	€ 28.000,--	€ 40.000,--
2013	0	600	€ 0,--	€ 40.000,--

In de onderstaande tabel is de inzet verantwoord op het niveau van in te zetten beleidsinstrumenten gedurende de planperiode van het uitvoeringsprogramma 2009-2012. De grootste incidentele kostenpost is bestemd voor de verplichte doorontwikkeling en aanvulling van beleid. Voor het instrument stimulering (subsidie beleid) is de huidige begroting en het daarin opgenomen maximum als uitgangspunt genomen.

Instrument	Formatie incidenteel (uren)	Formatie structureel (uren) Vanaf 2011	Budget incidenteel	Budget structureel Vanaf 2011
Beleidsontwikkeling	545	100	€ 48.500,--	€ 2.500,--
Communicatie	320	160	€ 15.000,--	€ 7.500,--
Draagvlak	90	0	€ 3.500,--	€ 3.000,--
Regulering	50	70	€ 1.000,--	€ 0,--
Stimulering	275	220	€ 23.000,--	€ 27.000,--

Toekomst voor erfgoed Ommen

begraafplaats Ommerschans

Bijlage 1: wettelijk en beleidskader

Monumentenwet 1988

De Monumentenwet geeft het rijk diverse beschermingsmogelijkheden van bovengrondse objecten die het rijk van nationaal belang vindt.

Het rijk kan objecten die minimaal 50 jaar oud zijn individueel beschermen door het betreffende object aan te wijzen tot rijksmonument. Het object wordt dan ingeschreven in het monumentenregister en het kadaster. De uitvoering ervan ligt bij de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM).

Het rijk heeft echter ook de mogelijkheid gebieden te beschermen door aanwijzing van beschermde stads- en dorpsgezichten. De aanwijzing als beschermd gezicht is een erkenning van het bijzondere karakter van het gebied. De bedoeling van de aanwijzing is de historische karakteristieken te behouden en nadrukkelijk een plaats te geven in de toekomstige ontwikkelingen. Dit gebeurt door middel van het bestemmingsplan dat opgesteld moet worden ter effectuering van de aanwijzing.

De Monumentenwet 1988 legt de verantwoordelijkheid van rijksmonumenten bij de gemeenten. Zij geven een belangrijk advies aan de minister bij de aanwijzing van rijksmonumenten en beschermde gezichten. Het college van B&W verleent de vergunning voor wijzingen aan rijksmonumenten. Een gemeente is daarbij verplicht advies te vragen aan de RACM.

Op dit moment is een proces gaande waarin het functioneren van de huidige wet wordt geëvalueerd en gewijzigd. Een van de wijzingen betreft het beperken van de adviesplicht van de Rijksdienst. Vanaf 1 januari 2009 adviseert de Rijksdienst over sloop, reconstructie en functieverandering van rijksmonumenten. Voor de overige wijzigingen aan rijksmonumenten geldt dan een meldingsplicht. Deze wijziging in bevoegdheden heeft gevolgen voor gemeenten: per 1 januari 2009 worden eisen gesteld aan de deskundigheid en verantwoordelijkheid van de monumentencommissie.

Verdrag van Malta

In 1992 hebben twintig Europese staten het Europees Verdrag van Valletta (kortweg Malta genoemd) getekend. Dit door Nederland ondertekende verdrag regelt de bescherming van het archeologisch erfgoed. Aanleiding voor dit verdrag was het feit dat het Europese archeologische erfgoed in toenemende mate bedreigd werd.

Belangrijk uitgangspunt van het verdrag is dat het archeologisch erfgoed zoveel mogelijk in de bodem (*in situ*) bewaard blijft. Ander uitgangspunt is de integratie van archeologie en ruimtelijke ordening. Dit brengt met zich mee dat bij het ontwikkelen van ruimtelijk beleid het belang van behoud van archeologische waarden vanaf het begin onderdeel is van de besluitvorming.

Wet op de archeologische monumentenzorg (WAMZ)

Sinds 1 september 2007 is de nieuwe Wet op de Archeologische Monumentenzorg een feit. Daarmee zijn de uitgangspunten van het verdrag van Malta verankerd in de Nederlandse wetgeving. Naast de wijziging van de Monumentenwet, zijn ook de Ontgrondingenwet, de Wet Milieubeheer en de Woningwet op onderdelen aangepast. Door de herziening van de Wet op de Ruimtelijke Ordening (1 juli 2008) is archeologie wettelijk geïntegreerd in de systematiek van de ruimtelijke ordening.

De wet regelt de bescherming van het bodemarchief (het archeologisch erfgoed) in de bodem. Ook wordt de inpassing van archeologisch erfgoed geregeld en de financiering van opgravingen. Doel van de wet is het reguleren van bodemverstorende activiteiten. Kern is het zo vroeg mogelijk rekening houden met de (mogelijke) aanwezigheid van archeologische waarden in de bodem. Het streven is behoud *in situ*. Als behoud *in situ* niet mogelijk is dan moet een archeologisch onderzoek worden uitgevoerd. De kosten van het benodigde onderzoek zijn voor rekening van de verstoorder. Op grond van de gewijzigde Monumentenwet 1988 heeft de gemeentelijke overheid de wettelijke zorgplicht om archeologie een

Toekomst voor erfgoed Ommen

Molens Ommen

plek te geven in de ruimtelijke processen. Het bestemmingsplan is het meest geschikte instrument om dit te regelen.

De WAMZ hanteert drie invalshoeken om de archeologische waarden te beschermen. Daarbij wordt zoveel mogelijk aangesloten bij bestaande wet- en regelgeving:

- *M.e.r.-plichtige projecten:*
Een van de onderzoeksaspecten bij een milieueffectrapportage (m.e.r.) is archeologie. Als toevoeging op het onderzoek naar cultuurhistorische betekenis van een gebied wordt de uitvoeringspraktijk met de WAMZ verbeterd.
- *Bouwen en uitvoerende werkzaamheden in het kader van het bestemmingsplan of in het kader van vrijstellingen:*
Dit onderdeel heeft de meeste consequenties en vormt de basis van het beleidsvoorstel archeologie en ruimtelijke ordening van deze nota, te vinden in bijlage 5.
- *Ontgrondingen:*
De WAMZ voorziet in een aanvulling op de al bestaande vergunningplicht in geval van ontgrondingen. Het bevoegd gezag (meestal de provincie) krijgt betere instrumenten om de archeologie op een goede wijze onderdeel van de vergunning te laten zijn. Daar kunnen archeologisch vooronderzoek en technische maatregelen voor behoud in de bodem bij horen.

Nota Ruimte en Wet ruimtelijke ordening (Wro)

Ruimtelijke erfgoed is een belangrijke component van de ruimtelijke ordening. Het beleid van rijk en gemeente is sterk gericht op verbetering van de ruimtelijke kwaliteit. De basiskwaliteit (kernbegrip in de Nota Ruimte) wordt in het algemeen geborgd met welstandsbeleid. De Ommense welstandsnota is daarvoor een adequaat instrument. Voor gebieden met meer cultuurhistorische waarde is het gemeentelijk erfgoedbeleid het gepaste instrument. Terwijl de top van de cultuurhistorische waarden met de status rijksmonument of beschermd gezicht van rijkswege wordt geborgd. In deze trits is het gemeentelijk erfgoedbeleid een essentiële schakel.

Sinds 1 juli 2008 is de Wro aangepast. In de systematiek van de oude werd voorzien in het toetsen van vastgespelde plannen. Door de aanpassing van de Wro is dit veranderd. De kaders worden vooraf gesteld, het toetsen van plannen verdwijnt. Ruimtelijk erfgoed is op twee manieren in de instrumenten van de nieuwe Wro geregeld:

1. Generiek

In ieder geval is geregeld dat in alle gevallen, dus bij alle plannen, onderzoek en een afweging met motivering over cultuurhistorie moet worden opgenomen. In het Bro (Besluit ruimtelijke ordening) zijn daartoe de volgende zaken opgenomen:

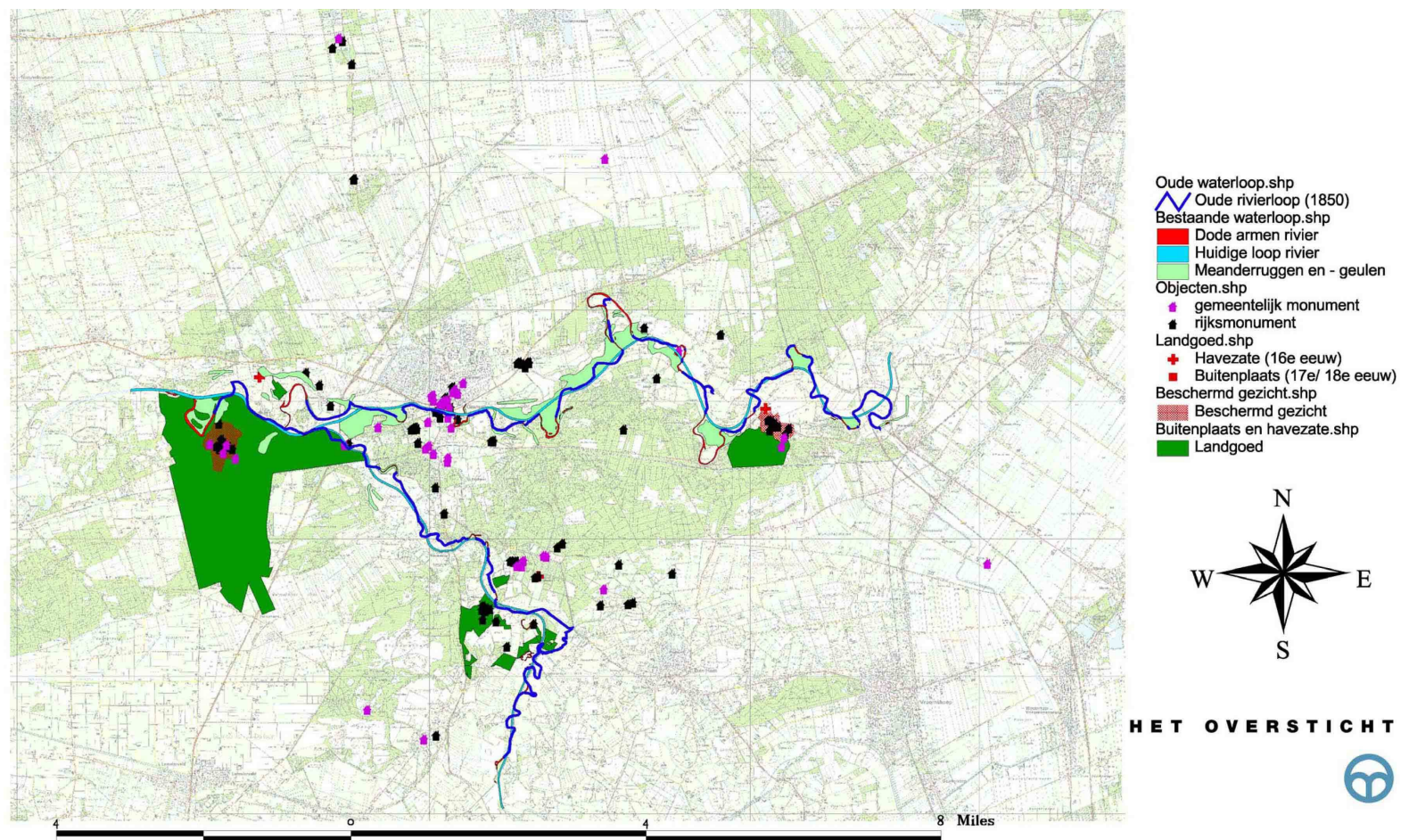
- Koppeling met de m.e.r.-plicht: het in beeld brengen van de effecten van ontwikkelingen op cultuurhistorische waarden is verplicht. Zowel in de Wet Milieubeheer als in het concept Bro is opgenomen dat een heldere afweging van uitkomsten van deze effectmeting en mitigerende maatregelen verplicht zijn.
- Bij plannen die geen m.e.r.-plicht kennen, is het een en ander geregeld ten aanzien van planvoorbereiding voor bestemmingsplannen, beheersverordening en het projectbesluit.
 - o Archeologie: zie vorige wet
 - o In de regelgeving is een expliciete koppeling met AwB (art. 3.2, 3.4 en 3.46) gemaakt; onderzoek, afwegen en motiveren van handelswijze ten opzichte van aanwezige waarden is daarin verplicht.

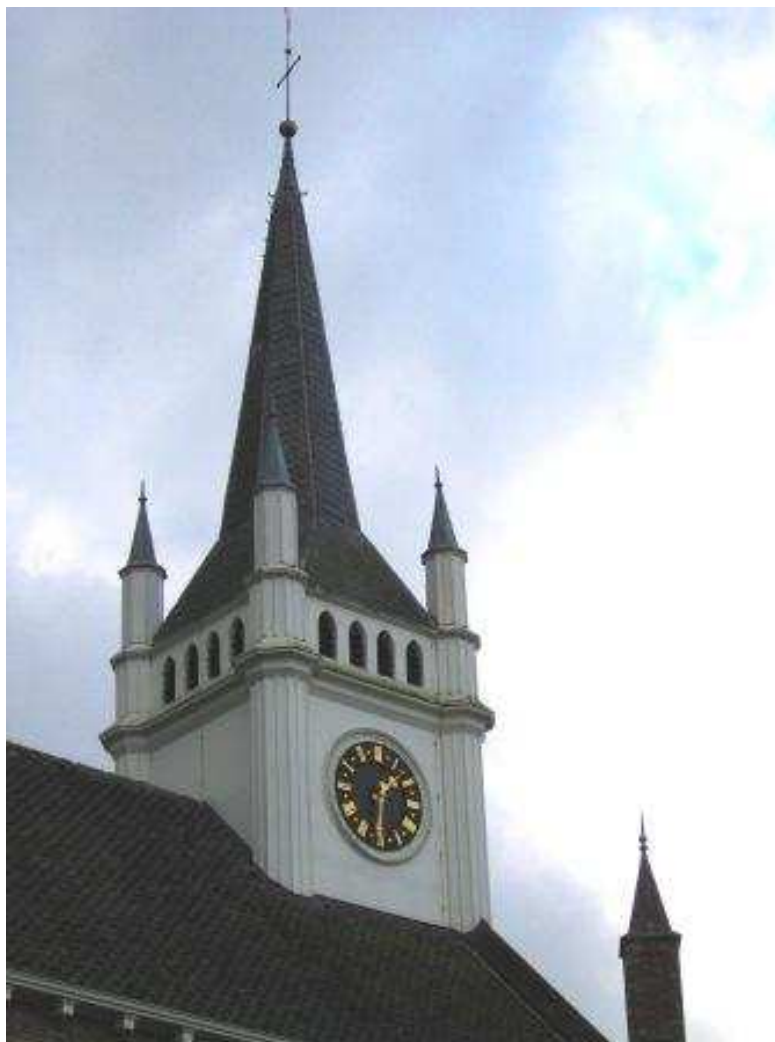
De kosten van archeologisch en cultuurhistorisch onderzoek zijn opgenomen in de lijst te verevenen posten van de grondexploitatie. Gemeenten kunnen ontwikkelaars dwingen deze kosten voor hun rekening te nemen. Beschermd stads- en dorpsgezichten kunnen gerealiseerd worden in een beheersverordening. De gemeente moet wel eerst aantonen dat een bestemmingsplan niet noodzakelijk is.

2. Specifiek

Iedere overheidslaag moet nu de eigen politieke bestuurlijke agenda opstellen (structuurvisies).

Bijlage 2: Cultuurhistorische kaart Ommen

Toekomst voor erfgoed Ommen

NH Kerk Ommen

Bijlage 3: overzicht gebouwde monumenten**Rijksmonumenten**

Plaats	Straat	Huisnr	Rijksmonumentnummer	Omschrijving
ARCHEM	Beukenallee	1	508602-OMN75	dienstwoning
ARCHEM	Beukenallee	3	31469	boerderij
ARCHEM	Beukenallee	8	31470	boerderij
ARCHEM	Jonkheer van der Wijcklaan	2	508583-OMN73	voormalige boerderij
ARCHEM	Jonkheer van der Wijcklaan	2	508581-OMN73	dubbele eikelschuur
ARCHEM	Jonkheer van der Wijcklaan	2	508580-OMN73	koetshuis
ARCHEM	Jonkheer van der Wijcklaan	2	508579-OMN73	landhuis
ARCHEM	Jonkheer van der Wijcklaan	2	508582-OMN73	prieeltje
ARCHEM	Jonkheer van der Wijcklaan	2	508585	gepotdekselde duiventil
ARCHEM	Jonkheer van der Wijcklaan	2	508584	zes-hoekig houten tennisschuurtje
ARCHEM	Jonkheer van der Wijcklaan	2	508578	complex
ARCHEM	Marsweg	2	31489	boerderij
ARRIËN	Brinkweg	1	31488	houten schuur
ARRIËN	Coevorderweg	1	31490	boerderij
ARRIËN	Coevorderweg	2	31491	boerderij
ARRIËN	Ridderinkweg	2	31492	boerderij
ARRIËN	Ridderinkweg	4	31493	schuur
ARRIËN	Ridderinkweg	4	31493	schuur
ARRIËN	Ridderinkweg	4	31493	boerderij + houten schuur
BEERZE	Beerzerpoort	2	31460	boerderij+ bakhuisje
BEERZE	Beerzerweg	15	31461	boerderij
BEERZE	Beerzerweg	17	31462	boerderij
BEERZE	Beerzerweg	21	31463	boerderij

Toekomst voor erfgoed Ommen

Huis Vilsteren

BEERZE	Beerzerweg	23	31464	boerderij
BEERZE	Beerzerweg	24	31465	boerderij
BEERZE	Beerzerweg	25	31466-OMN135	eenvoudig boerderijtje
BEERZE	Beerzerweg	27	31467	boerderij
BEERZE	Beerzerweg	28	31468	boerderij
BESTHMEN	Hammerweg	59b	31471	molenbiotoop
BESTHMEN	Hammerweg	59b	31471	molen
EERDE	Baron van Pallandtlaan	1	31480-OMN111	boerderij
EERDE	Baron van Pallandtlaan	2	508592-OMN110	boerderij
EERDE	Baron van Pallandtlaan	2	508591	complex
EERDE	Baron van Pallandtlaan	2	508593-OMN110	schuur
EERDE	Baron van Pallandtlaan	2	508594-OMN110	schuur
EERDE	Baron van Pallandtlaan	2	508595-OMN110	vijfroedige hooiberg
EERDE	Baron van Pallandtlaan	3	508605-OMN112	landhuis
EERDE	Het Laer	2	513541	complex
EERDE	Het Laer	2a	513543	bouwhuis (tokvoorthuis)
EERDE	Kasteellaan	1	527545	complex
EERDE	Kasteellaan	1	527546	hoofdgebouw
EERDE	Kasteellaan	bij 1	527555	oranjerie
EERDE	Kasteellaan	bij 1	527547	historische park- en tuinaanleg
EERDE	Kasteellaan	bij 1	527549	westelijk bouwhuis
EERDE	Kasteellaan	bij 1	527554	tuinmuur met hoekpaviljoens
EERDE	Kasteellaan	bij 1	527550	oostelijk bouwhuis
EERDE	Kasteellaan	bij 1	527551	ornamentale sokkel
EERDE	Kasteellaan	bij 1	527552	inrijhek
EERDE	Kasteellaan	bij 1	527553	toegangsbrug met vazen en lantaarns

Toekomst voor erfgoed Ommen

molen Vilsteren

EERDE	Kasteellaan	bij 1	527548	ensemble toegangsbrug, terras en kuurmuren met balustrade
EERDE	Meertjesweg	ongenummerd	527556	ijskelder
EERDE	Meertjesweg	ongenummerd	527557	grafkelder
EERDERACHTERBROEK	Achterbroekweg	1	31457-OMN122	boerderij
EERDERACHTERBROEK	Achterbroekweg	2	31458-OMN123	boerderij
EERDERACHTERBROEK	Brakelweg	1	31486-OMN125	boerderij
EERDERACHTERBROEK	Dennenweg	1	31494-OMN118	boerderij
JUNNE	Dieselweg	1	31495	boerderij
JUNNE	Junnerweg	7	31487	boerderij
LEMELE	Bulemansteeg	3	31496	houten schaapskooischuur
OMMEN	Bouwstraat	17	508600	gereformeerde kerk
OMMEN	Den Oordt	7	31479	molen
OMMEN	Den Oordt	7	31479	molenbiotop
OMMEN	Hammerweg	44	508601-OMN37	landhuis "Hoeve Bargsigt"
OMMEN	Hammerweg	67	527559/GM-35/OMN 120	dienstwoning met koetshuis
OMMEN	Hammerweg	bij 67	529709	schuur bij dienstwoning
OMMEN	Het Laer	2	513540	kasteel/hoofdgebouw
OMMEN	Het Laer	2b	513544	koetshuis
OMMEN	Het Laer	bij 2	513547	19e eeuwse ijskelder
OMMEN	Het Laer	bij 2	513542	tuin- en parkaanleg
OMMEN	Het Laer	bij 2	513545	tuinbank
OMMEN	Het Laer	bij 2	513546	toegangsbrug met hek
OMMEN	Kerkplein	1	31475	N.H. Kerk
OMMEN	Kruupweg	2	527558	tuinmanswoning
OMMEN	Markt	1-5	31472	stadhuis

Kanonskogels gevonden onder de Markt

OMMEN	Molenpad	7	31481	molen
OMMEN	Molenpad	7	31481	molenbiotoop
OMMEN	Voorbrug	11	31482	18e eeuwse tuinkoepel
OMMEN	Zeesserweg	12	31483-OMN29	Olde Vechte
OMMEN	Zwolseweg	5	31484-OMN46	molenbiotoop
OMMEN	Zwolseweg	5	31484-OMN46	molen
OMMEN	Zwolseweg	ongenummerd	45805	terrein waarin ronde kasteelheuvel met gracht
OMMERSCHANS	Balkerweg	80	508606-OMN191	ijskelder
OMMERSCHANS	Balkerweg	84	31459-OMN189	Ommerschans
OMMERSCHANS	Balkerweg	ongenummerd	31485	Ommerschans
STEGEREN	Karshoekweg	2	31473	keuterboerderijtje
STEGEREN	Stegerdijk	ongenummerd	45806	terrein waarin grafveld
VARSSEN	Varsener Es	ongenummerd	45807	terrein met sporen van bewoning
VARSSEN	Varsenerweg	11a	31498-OMN69	houten wagenloodsschuur
VARSSEN	Varsenerweg	14	31499	houten wagenloodsschuur
VILSTEREN	Borrinkdijk	1	529485/GM-28/OMN 85	huis werkbaas / dienstwoning
VILSTEREN	Borrinkdijk	2	529486	oude huis werkbaas / dienstwoning
VILSTEREN	Vilsterse Allee	1	31501-OMN84	boerderij "Borrink"
VILSTEREN	Vilsterse Allee	3	31502	boerderij "Gerner"
VILSTEREN	Vilsterseweg	12	31503-OMN80	St. Willibrordus (basiliek)
VILSTEREN	Vilsterseweg	12	508603-OMN83	3 grafmonumenten + zerk
VILSTEREN	Vilsterseweg	14a	31504-OMN82	molen
VILSTEREN	Vilsterseweg	14a	31504-OMN82	molenbiotoop
VILSTEREN	Vilsterseweg	15	31505	boerderij "Groothof"
VILSTEREN	Vilsterseweg	16	529474-OMN87A	landhuis "Vilsteren"

Stationsgebouw Ommen

VILSTEREN	Vilsterseweg	16	508586	complex
VILSTEREN	Vilsterseweg	bij 16	529484-OMN91	koepel bij Huis Vilsteren
VILSTEREN	Vilsterseweg	bij 16	529475	historische park- en tuinaanleg
VILSTEREN	Vilsterseweg	bij 16	529483	hermitage
VILSTEREN	Vilsterseweg	bij 16	529482	ijskelder
VILSTEREN	Vilsterseweg	bij 16	529480	moestuinmuur met tuinmanswerkplaats
VILSTEREN	Vilsterseweg	bij 16	529479	wagenloods
VILSTEREN	Vilsterseweg	bij 16	529477-OMN87C	koestal
VILSTEREN	Vilsterseweg	bij 16	529478	hooischuur
VILSTEREN	Vilsterseweg	bij 16	529481-OMN87E	2 bruggetjes
VILSTEREN	Vilsterseweg	bij 16	31506-OMN87A	4 bakstenen hekpijlers
WITHAREN	Balkerweg	60	508598-OMN182	bakhuis
WITHAREN	Balkerweg	60	508597-OMN182	boerderij
WITHAREN	Balkerweg	60	508599-OMN182	schuur
ZEESE	Beerzerweg	3	508575	boerderij
ZEESE	Beerzerweg	3	508577	2 vijfroedige hooibergen
ZEESE	Beerzerweg	3	508576	schuur
ZEESE	Beerzerweg	3	508574	complex

Toekomst voor erfgoed Ommen

Poortgebouw Edith-Hof

Gemeentelijke monumenten

Plaats	Straat	Huisnr	Gemeentelijk monumentnummer	Omschrijving
ARCHEM	Draadweg	1		woonhuis
BEERZE	Beerzerpoort	3	GM-38/OMN 134	woning
BEERZE	Beerzerpoort	4	GM-37/OMN 132	landhuis
BEERZERVELD	Stenendijk	8	GM-39/OMN 139	villa
EERDERACHTERBROEK	Dennenweg	2	GM-36/OMN 121	boerderij
JUNNE	Junnerweg	bij 9	GM-40/OMN 162	schuivenloods (De Kemminckhorst)
LEMELE	Kerkweg	bij 32	GM-26/OMN 79	monument
LEMELE	Lemelerweg	72-74	GM-25/OMN 77	kerk
OMMEN	Bouwstraat	6-7	GM-01/OMN 2	winkelwoonhuis
OMMEN	Brugstraat	17	GM-14/OMN 47	winkelpand
OMMEN	De Kamp	38	GM-20/OMN 64	villa
OMMEN	De Kamp	44	GM-21/OMN 63	villa
OMMEN	De Voormars	4	GM-04/OMN 6	woonhuis
OMMEN	Den Oordt	6	GM-47	woonhuis
OMMEN	Dr. A.C van Raaltestraat	23	GM-46	school
OMMEN	Dr. A.C van Raaltestraat	ongenummerd	GM-06/OMN 8	baarhuisje
OMMEN	Dr. A.C van Raaltestraat	ongenummerd	GM-05/OMN 7	begraafplaats
OMMEN	Edithof	1 t/m 10	GM-11/OMN 32+32A	complex woningen
OMMEN	Hammerweg	14	GM-12/OMN 34	villa
OMMEN	Hammerweg	69-73	GM-34/OMN 119	dienstwoning
OMMEN	Hardenbergerweg	ongenummerd	GM-44/OMN 185	baarhuisje
OMMEN	Koesteeg	5	GM-19/OMN 62	boerderij
OMMEN	Kruisstraat	1	GM-02/OMN 3	boekhandel

Toekomst voor erfgoed Ommen

OMMEN	Kruisstraat	2	GM-03/OMN 4	winkelpui
OMMEN	Kruisstraat	6-6a	GM-18/OMN 60	postkantoor
OMMEN	Kruupweg	1	GM-31/OMN 109	boerderij
OMMEN	Kruupweg	3	GM-33/OMN 107	woonhuis
OMMEN	Markt	17	GM-15/OMN 51	postkantoor
OMMEN	Markt	32	GM-07/OMN 10	kantoor
OMMEN	Nering Bogelstraat	1-1a	GM-17/OMN 57	kerk
OMMEN	Nering Bogelstraat	1-1a	GM-16/OMN 58	pastorie
OMMEN	Nieuwedijk	8	GM-23/OMN 71	woonhuis
OMMEN	Stationsweg	31	GM-08/OMN 18	stationskoffiehuis
OMMEN	Stationsweg	35	GM-09/OMN 19	stationsgebouw
OMMEN	Wolfskuil	41		recreatiewoning De Ark
OMMEN	Zeesserweg	5	GM-10/OMN 28	villa
OMMEN	Zwolseweg	17	GM-22/OMN 70	tolhuis
OMMERSCHANS	Balkerweg	85	GM-45/OMN 188	kerk
STEGEREN	Driehoekweg	22	GM-43/OMN 172	boerderij
STEGEREN	Elfde Wijk	10		woonhuis
STEGEREN	Elfde Wijk	8		boerderij
VILSTEREN	Stuwepad	1	GM-29/OMN 90	boerderij
VILSTEREN	Vilsterse Allee	4	GM-30/OMN 94	boerderij
VILSTEREN	Vilsterseweg	11	GM-27/OMN 81	pastorie

Potentiële gemeentelijke monumenten

Plaats	Straat	Huisnr	Omschrijving
OMMEN	Voorbrug	14-16	woning-winkel
BESTMEN	Besthemerberg		amphitheater
EERDE	Kruupweg	1	hooiberg
GIETHMEN	Dalmsholteweg	1	recreatiewoning
GIETHMEN	Koedijk	9	boerderij
GIETHMEN	Nieuwedijk	3	hooiberg
OMMEN	Edith-Hof	1-10	binnenterrein
OMMEN	Dr. A.C van Raaltestraat	24 t/m 35	dubbel woonhuis
OMMEN	Koesteeg	5	woning
OMMEN	Kruisstraat	2	winkel
OMMEN	Weth. Petterweg	7	hooiberg
VILSTEREN	Siegersteeg	1	hooiberg
VILSTEREN	Stuwepad		sluiscomplex
WITHAREN	Witharenweg	32	hooiberg

Beschermd gezicht

Plaats	Omschrijving
BEERZE	gebied
VILSTEREN	gebied

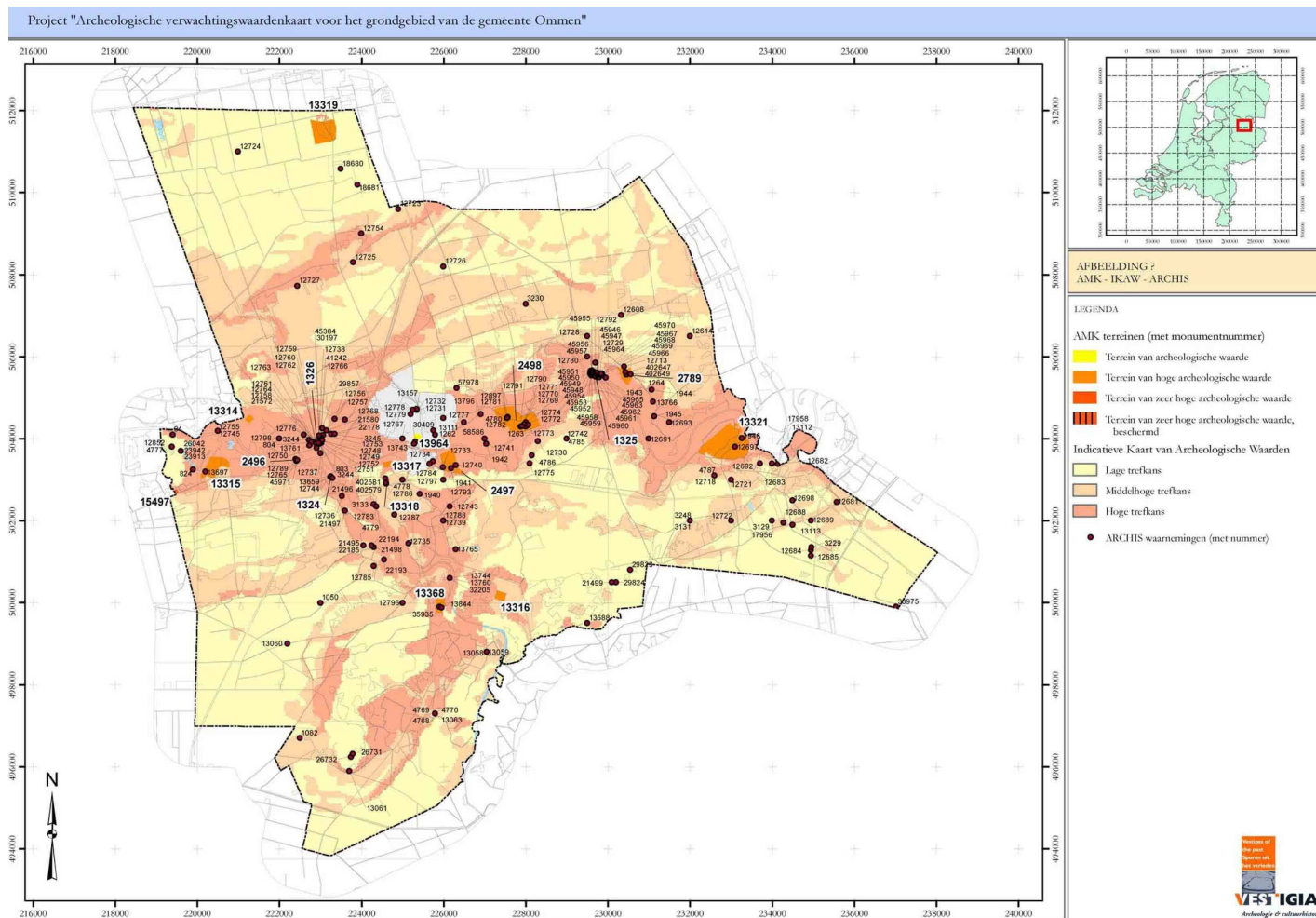
Potentieel beschermd gezicht

Plaats	Straat	Huisnr	Omschrijving
OMMEN	Ommerschans		gebied

Voormalig kerkgebouw op de Ommerschans

Bijlage 4: archeologische verwachtingswaardenkaart

Toekomst voor erfgoed Ommen

Grafzerken begraafplaats Van Raaltestraat

Bijlage 5: beleidsvoorstel archeologie en ruimtelijke ordening

Bestemmingsplan

Het bestemmingsplan is het instrument om de bestemming, de inrichting en het beheer van gronden te regelen. Bij nieuwe en bij herziening van bestaande bestemmingsplannen moet rekening worden gehouden met de (mogelijk) aanwezige archeologie.

Plankaart

Op de plankaart moeten terreinen met een archeologische waarde of met een middelhoge en hoge verwachtingswaarde expliciet worden opgenomen. Dit kan via de aanduiding 'archeologisch waardevol gebied' voor de terreinen met een archeologische waarde en voor de terreinen met lage, middelhoge tot hoge verwachting door de aanduiding 'archeologisch onderzoeksgebied'. De aanduidingen als zodanig hebben geen juridisch bindende status. Deze ontstaat pas als in de desbetreffende bestemmingen een verwijzing naar de plankaart-aanduidingen is opgenomen. Vervolgens moet in de planvoorschriften worden aangegeven tot welke gebruiksbependingen deze aanduidingen leiden. In de doeleindenomschrijving bij de verschillende bestemmingen moet worden verwezen naar de aanduiding. Ook moet worden verwoord dat realisering van de bestemming slechts kan plaatsvinden als is voldaan aan hetgeen is bepaald in de voorschriften. In de toelichting van het bestemmingsplan moet helder worden uiteengezet of het archeologische verwachting dan wel archeologische waarde betreft. Verder moet worden ingegaan op (eerder) uitgevoerd onderzoek, de motivering bij de te behouden archeologische waarden en de inpassing daarvan in het (stedenbouwkundig) plan.

Voorschriften

De juridische bescherming wordt geregeld in de bestemmingsplanvoorschriften.

Beschermd archeologisch monument:

Deze terreinen zijn op grond van de Monumentenwet 1988 aangewezen als beschermd archeologisch monument. Het beschermingsregime voor deze terreinen staat geheel los van het bestemmingsplan. Wel moeten deze terreinen worden opgenomen op de plankaart.

Archeologisch waardevol gebied:

Dit zijn de terreinen die staan op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) van Overijssel. In deze terreinen zijn archeologische waarden vastgesteld. Voor deze terreinen geldt een voorschrift aanlegvergunning.

Archeologisch onderzoeksgebied:

Voor deze gebieden, met een lage, middelhoge tot hoge archeologische verwachting, geldt een aanlegvergunning. Het vrijstellingscriterium voor ontwikkelingen in het buitengebied ligt voor gebieden met een lage archeologische verwachtingswaarde op 1 ha, voor gebieden met een middelhoge en hoge verwachting op 2500 m². Binnen de bebouwde kom geldt een vrijstelling van 100 m².

Bij elke vrijstelling adviseert de gemeente dat tijdens (bouw)werkzaamheden (amateur)archeologen in de gelegenheid worden gesteld om waarnemingen te verrichten.

Ook bij vrijstellingsprocedures, bouw-, sloop- en aanlegvergunningen en planvormingsprocessen voor ruimtelijke projecten moet in een zo vroeg mogelijk stadium rekening worden gehouden met in de grond (mogelijk) aanwezige of te verwachten archeologische waarden. Door in een zo vroeg mogelijk stadium archeologie mee te nemen, zijn de eventuele kosten voor archeologie in de grondexploitatie te verwerken. Tevens kan op deze wijze vertraging en late planaanpassing worden voorkomen. Dit brengt zowel tijdwinst als kostenbesparing met zich mee.

Dakkapel op Markt 17

Beleidsadvies

Verwachting:

- Buitengebied: Er geldt een onderzoeksplicht in gebieden met een gematigde, hoge archeologische en specifieke verwachting (zie archeologische beleidsadvieskaart) bij plangebieden groter dan 2500 m² en bij een verstoring dieper dan 50 cm. Lage verwachting: onderzoeksplicht bij plangebieden groter dan 1 ha. Bebouwde kom: onderzoeksplicht bij plangebieden groter dan 100 m² en bij een verstoring dieper dan 50 cm. Lage verwachting: onderzoeksplicht bij plangebieden groter dan 1 ha.

Archeologische waarde (AMK-terreinen):

- Bij terreinen waarvan de archeologische waarde bekend is, is het beleid behoud *in situ*. Is dit niet mogelijk dan geldt altijd een onderzoeksplicht. Vooraf wordt advies gevraagd aan de regio-archeoloog.
Ommen telt 12 terreinen van hoge (10) tot zeer hoge waarde (2, niet wettelijk beschermd). Er zijn 2 terreinen van archeologische waarde.

Beschermd archeologisch rijksmonument:

- Er is ook nog een derde categorie; terreinen met een zeer hoge archeologische waarde, wettelijk beschermd. Hiervoor geldt dat alle ontwikkelingen verboden zijn. Voor advies dient men contact op te nemen met de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) te Amersfoort. In Ommen zijn 3 van dergelijke terreinen aanwezig.

Toekomst voor erfgoed Ommen

Börrinkdijk (het huis van de Werkbaas)

Bijlage 6: Uitvoeringsprogramma

Jaar	Thema	Beleidsinstrument	Onderwerp	Inzet uren incidenteel	Inzet uren structureel	Budget incidenteel	Budget structureel	Opmerkingen/samenwerking
2009	Behouden	Draagvlak	Professionalisering monumentencommissie	40		€ 1.000	€ 3.500	
2009	Behouden	Reguleren	Actualiseren monumentenverordening	20	10			Inzet oversticht
2009	Behouden	Stimuleren	Actief gebruik(aanpassing) subsidieverordening	25	10			
	Ontwikkelen	Stimuleren	Inzet voor externe financiering erfgoed en bemiddeling		40			
2009	Behouden	Stimuleren	Actief gebruik(aanpassing) revolving fund SVN	25	10			
2009	Behouden	Reguleren	Uitbreiden gemeentelijke monumentenlijst	30	10	€ 1.000		Inzet Oversticht, advies Monumentencommissie
2009	Behouden	Beleidsontwikkeling	Vaststellen gemeentelijke Onderzoeksagenda 2009-2012	20				
2009	Ontwikkelen	Communicatie	Erfgoednota en (digitaal) cultuurhistorische waardenkaart organisatiebreed implementeren	40	20	€ 1.000		
2009	Ontwikkelen	Communicatie	Folder- en infomateriaal ten behoeve van eigenaren en gebruikers monument	40	15	€ 4.500	€ 1.500	Inzet afdeling communicatie
2009	Ontwikkelen	Beheer	Inschakeling regio-archeoloog	15			€ 2.500	Oversticht
2009	Beleven	Stimuleren	Aanschaf en aanbrengen schildjes op gemeentelijke en rijksmonumenten	45		€ 7.500		Samenwerking met HKO
2009	Ontwikkelen	Beleidsontwikkeling	beleidsontwikkeling algemeen		100			
2009	Behouden	Reguleren	verlenen monumentenvergunningen		50			
2009	Beleven	Communicatie	Open monumentendag				€ 1.600	
2009	Behouden	Stimuleren	Subsidietoekenningen (restauraties, rietendaken en monumentenwacht		30		€ 22.400	
2009	Behouden	Communicatie	Secretariaat monumentencommissie		20			
2009	Ontwikkelen	Stimuleren	Contactfunctionaris		50			
2009	Beleven	Draagvlak	Publieksvriendelijke versie van erfgoednota en digitale kaart produceren	50		€ 2.500		Inzet afdeling communicatie en Oversticht
			Totaal	350	365	€ 17.500	€ 31.500	

Toekomst voor erfgoed Ommen

Voormalige RK pastorie Vilsteren

Toekomst voor erfgoed Ommen

2010	Behouden	Beleidsontwikkeling	Oudste fasen van de stad Ommen in kaart brengen en het vervaardigen van een gedetailleerde verwachtingenkaart voor het huidige bebouwde centrumgebied	40		€ 3.500		Extern
2010	Behouden	Beleidsontwikkeling	Inventariseren historische landschappen, monumentaal groen en hist. infrastructuur	60		€ 4.500		Extern
2010	Behouden	Beleidsontwikkeling	Inventarisatie kennis van en formuleren onderzoeksagenda prehistorie t/m vroege middeleeuwen. Speerpunten: nederzettingpatronen, begravingen en andere aspecten van het leven.	30		€ 4.500		Extern
2010	Ontwikkelen	Stimuleren	Actief faciliteren monumenteigenaren door opzetten erfgoed-website en beleggen info avond	40	40	€ 2.500	€ 1.500	Afd communicatie
2010	Ontwikkelen	Stimuleren	Inschakeling ervenconsulent faciliteren en gedeeltelijk subsidiëren		20		€ 2.000	Oversticht
2010	Beleven	Communicatie	Opstarten maandelijks erfgoedrubriek in plaatselijke krant		25			
2010	Beleven	Communicatie	Opzetten en organiseren 'monument van het jaar' gemeente Ommen	30	20		€ 2.000	
2011	Beleven	Communicatie	Informatiepanelen bij de monumenten produceren en aanbrengen	120		€ 5.000		Samenwerking HKO
2010	Beleven	Communicatie	Erfgoed als toeristisch product promoten	30	30		€ 2.500	Samenwerking recreatie en toerisme
			Totaal	350	135	€ 20.000	€ 39.500	

Toekomst voor erfgoed Ommen

2011	Behouden	Beleidsontwikkeling	Nadere verkenning van terreinen en gebieden met betrekking tot de Late Middeleeuwen die in aanmerking komen voor gemeentelijke bescherming (gem. archeologisch monument)	60		€ 3.500		Extern
2011	Behouden	Beleidsontwikkeling	Gedetailleerde geo-archeologische verkenning van rivierdalen van de Vecht en de Regge in relatie tot de kans op het aantreffen van archeologie in natte context	60		€ 4.000		Extern
2011	Behouden	Beleidsontwikkeling	Vroegste geschiedenis en een ruimtelijke analyse van boerenerven in kaart brengen en documenteren	40		€ 5.000		Extern
2011		Stimuleren	Anticiperen op leegstand zowel waardevol als minder waardevolle objecten	40		€ 1.000		
2011	Ontwikkelen	Stimuleren	Thematische erfgoedroutes opzetten en actueel houden	60	20	€ 7.500		HKO en recreatie en toerisme
2011	Beleven	Communicatie	Opzetten onderwijsprogramma erfgoed Ommen	60	30	€ 4.500	€ 500	Scholen en HKO
			Totaal	320	50	€ 25.500	€ 40.000	

2012	Behouden	Beleidsontwikkeling	Inventarisatie geschiedenis en ontwikkeling landgoederen in gemeente Ommen	60		€ 5.000		
2012	Behouden	Beleidsontwikkeling	In kaart brengen en documenteren stedelijke nederzetting in relatie tot omringende platteland en de rivieren Vecht en Regge	40		€ 3.500		
2012	Behouden	Beleidsontwikkeling	Inventarisatie en beschrijving van de thema's: herbergen, handelswegen, grenspalen, scouting, oorlog en vrede	60		€ 2.500		
2012	Ontwikkelen	Beleidsontwikkeling	Actualisatie erfgoednota/uitbreiden	60		€ 12.500		
2012	Beleven	Stimuleren	In samenwerking met Dalfsen en Hardenberg 'Monumentaal en Cultureel Erfgoed in het Vechtdal' opzetten	40		€ 4.500		
			Totaal	260	0	€ 28.000	€ 40.000	

Ommerschans

Bijlage 7: overzicht financiële regelingen

Regelingen rijksmonumenten

Het Besluit rijkssubsidiëring instandhouding monumenten (Brim) is op 1 februari 2006 in werking getreden. Het Brim richt zich op instandhouding van beschermde monumenten. Onder instandhouding wordt verstaan de onderhoudswerkzaamheden aan een beschermd monument alsmede werkzaamheden die het normale onderhoud te boven gaan en die voor het herstel van het monument noodzakelijk zijn. Door monumenteigenaren financieel te ondersteunen wordt planmatig en goed onderhoud van monumenten gestimuleerd, waarbij slechts incidenteel een noodzakelijke restauratie voorkomt.

Op grond van het Brim komen eigenaren voor de instandhouding van hun beschermde monumenten in aanmerking voor subsidie of een goedkope lening, al dan niet in combinatie met fiscale aftrek van onderhoudskosten. De strekking van de regeling is dat eigenaren van woonhuizen en boerderijen zonder agrarische functie aanspraak hebben op een lening, en dat de overige eigenaren aanspraak hebben op subsidie. Subsidie wordt namens de minister door de RACM verleend. Goedkope leningen worden verstrekt door het Nationaal Restauratiefonds (NRF). Ook zorgt het NRF voor het uitbetalen van de subsidies. Daarnaast kan het NRF zorgen voor voorfinanciering van subsidies en voor financiering van het niet gesubsidieerde deel van de instandhoudingskosten.⁸

⁸ www.racm.nl

Financiële regelingen gemeentelijke monumenten

Particuliere eigenaren van provinciale of gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden die vallen binnen een beschermd stads- en dorpsgezicht kunnen in negen provincies via het Cultuurfonds en het Nationaal Restauratiefonds in aanmerking komen voor een laagrentende restauratielening. De provincie Overijssel is aangesloten bij het Cultuurfonds.⁹

De gemeente Ommen beschikt over een subsidieregeling voor onderhoud aan gemeentelijke monumenten. Tevens heeft de gemeente een eigen fonds waaruit laagrentende leningen kunnen worden verstrekt voor herstel en restauratiewerkzaamheden.

Regeling archeologie

Het rijk verstrekt een bestuurslastenvergoeding aan gemeenten voor de kosten voor de uitvoering van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg. Deze vergoeding wordt uitgekeerd in het Gemeentefonds. Dit budget moet worden gereserveerd voor de uitvoering van archeologiebeleid.¹⁰

Een instelling of organisatie kan subsidie aanvragen als bijdrage in de kosten voor archeologisch vooronderzoek op locatie, op voorwaarde dat dit wordt uitgevoerd door een deskundige organisatie. Ook kan een organisatie subsidie aanvragen voor projecten die de zichtbaarheid en toegankelijkheid van de archeologische vondsten en waarden verbeteren. De provincie wil in het kader van het Maltaverdrag het belang van de archeologie meer uitdragen en steunt

⁹ www.prinsbernardcultuurfonds.nl

¹⁰ www.minbzk.nl

daartoe projecten en activiteiten die tot doel hebben de bevolking te betrekken danwel kennis te laten nemen van archeologische vondsten en waarden. Hierbij kan gedacht worden aan het zichtbaar en toegankelijk maken van losse archeologische voorwerpen, maar ook aan het zichtbaar en toegankelijk maken van landschappelijke en stedelijke archeologische waarden, zoals grafheuvels, verdedigingswerken, voormalige havezaten, uit het straatbeeld verdwenen karakteristieke bouwwerken. Hierbij valt te denken aan het vergroten van de zichtbaarheid van archeologie bij nieuwbouwprojecten en bij ruimtelijke inrichting, waarbij archeologie gebruikt wordt om tot een creatieve inrichting van de ruimte te komen. Het resultaat is meer bewustzijn en (h)erkenning van archeologie en historische waarden in landschap en directe woonomgeving.¹¹

¹¹ www.province.overijssel.nl

Bronvermelding

Augusteijn J. e.a., 2005, *Historische plattegronden van Nederlandse steden, Overijssel deel 9.2, Deventer; de steden van Twente; de steden langs de Vecht*, Alphen aan den Rijn

Het Oversticht, 2002, *Cultuurhistorische atlas gemeente Ommen*, Zwolle

Vestigia B.V., 2008, *Archeologische waarden- en beleidskaart voor het grondgebied van de gemeente Ommen, een aanzet tot het ontwikkelen van ruimtelijk archeologiebeleid*, Amersfoort

www.minbzk.nl

www.prinsbernardcultuurfonds.nl

www.provincie.overijssel.nl

www.racm.nl

Colofon

Titel:	Toekomst voor erfgoed Ommen Erfgoednota
Opdrachtgever:	Gemeente Ommen
Datum:	november 2008
Tekst:	mevrouw drs. J. Batelaan MA, Het Oversticht mevrouw drs. M. Nieuwenhuis, Het Oversticht de heer W.M. Rozema, Gemeente Ommen
Foto's:	Wessel Rozema

